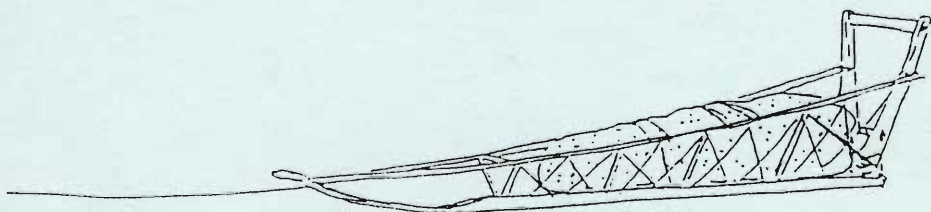
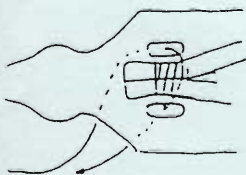
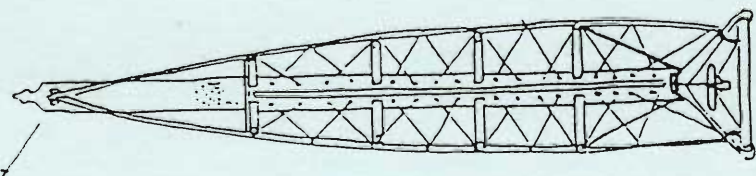
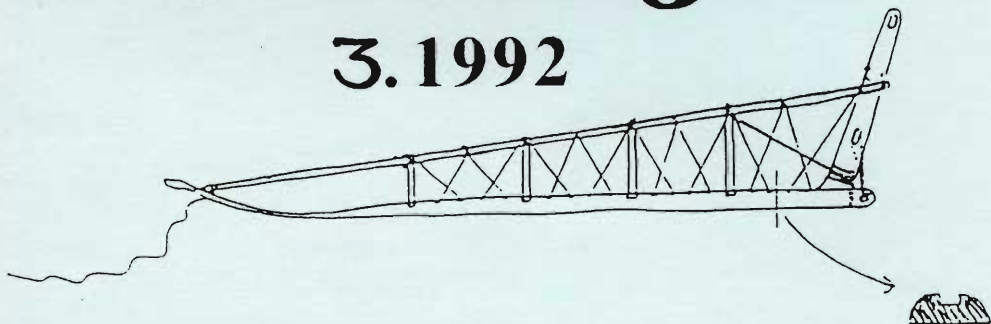

MUINAIS- TUTKIJA

3. 1992

S I S Ä L L Y S

Kertokaa kokemuksistanne ja mielipiteenne metallinilmaisimista	1
Saksittua	2
Musta arkeologia Euroopassa - Heikki Matiskainen	3
Mikä on historiallisen ajan muinaisjäännös Pohjois- Suomessa? - Hannu Kotivuori.....	6
Arkeologia ja keskiaika - Keskustelu Hämeen linnassa - MarkusHiekkänen	10
Matti Huurre: Satakunnan kivikausi. - Esitellyt Lauri Pohjakallio	24
Kirjallisuutta	28
Saksittua	29

KERTOKAA KOKEMUKSISTANNE JA MIELIPITEENNE METALLINILMAISIMISTA!

Anna-Liisa Hirviluoto on esittänyt toivomuksen, että lehdessemme käsiteltäisiin otsikossa metallinilmaisimien käyttöä arkeologisena tutkimusvälineenä. Heikki Matiskainen lähetti sivulla kolme alkavan kirjoituksen, joka varmasti synnyttää ajatuksia metallinilmaisimien aiheuttamista haitoista. Kännymme lukijakunnan puoleen pyytäen:

- kertomaan omakohtaisista kokemuksista ilmaisimen hyödyistä ja haitoista
- kertomaan kokemuksista innokkaista ilmaisimenkäyttäjistä
- ilmaisimen käyttöön liittyviä ehdotuksia
- neuvoja ilmaisinta tutkimusvälineenä käyttäville
- neuvoja ilmaisinta käyttäville arkeologian harrastajille
- neuvoja ilmaisinta käyttäville aarteensijöille
- kannanottoa siitä miten tulee suhtautua apuaan tarjoavaan ilmaisimen käyttäjään a) jos apu on tarpeen b) jos apu ei ole tarpeen
- mielipidettä siitä, pitäisikö ja kenen laatia asiasta erillinen mahdollisimman laajalti julkistettava (tai suppealle piirille laadittu) ohjeisto vai ei
- muuta asiaan liittyvää infoa ja kannanottoja

Pankaa tietonne ja ajatuksenne asiasta paperille tai soittakaa allekirjoittaneelle. Pidemmät mielipiteet voidaan julkaista, lyhemmät koota yhteen, aina sen mukaan, miten vastauksia kertyy. Pääasia on, että vastaatte.

Lauri Pohjakallio, Lounais-Hämeen museo, Wahreninkatu 12, 30100 Forssa. Puh. 916-55998 (varmimmin paikalla tiistaisin klo 8-11.30, mutta muulloinkin).

Partiopojat liian valmiita - siivosivat luolamaalauksen

Partiopoikien päivän hyvä työ ei osoittautunut kovinkaan onnistuneeksi Bruniquelissä Lounais-Ranskassa. Viranomaiset ilmoittivat lauontaina nostavansa syytteen partiolaisten vastaan, jotka olivat siivotessaan hanganneet pois kaksi ainutlaatuaista luolamaalausta.

Partiopojat olivat luvanneet puhdistaa töherryksistä Bruniquelin kuulun matkailukohteen, Grotte de Mayrieres-luolan. Luolassa on 15 000 vuotta vanha luolamaalaus, joka esittää kahta bisonia. Maalauksen löysivät läheisen Albin kaupungin luolatutkijat 1952.

Partiopoikajoukko saapui siivoamaan töherryksiä ja graffiteja harjat ja puhdistusaineet mukanaan. Kun siivous oli päättynyt, olivat töherrykset poissa. Mutta niin oli luolamaalauksikin.

Länsi-Suomi 23.3. 92

Kallolöytö horjuttaa teoriaa

Kaksi Kiinasta löydettyä esi-ihmisen kalloa horjuttavat teoriaa, jonka mukaan nykyihminen on kehittynyt Afrikassa.

350 000 vuotta vanhojen kallojen aivokopat ovat samanlaisia kuin homo erectus-ihmisellä, mutta kasvojen muoto muistuttaa nykyihmisen piirteitä.

Kiinalaiset ja amerikkalaiset antropologit kertovat kallo-utkimuksesta torstaina ilmestyneessä Nature-tiedejulkaisussa.

Yleisesti hyväksytyn teorian mukaan nykyihminen kehittyi ensin Afrikassa ja leviittyi sieltä muille mantereille syrjäyttäen alkukantaisemman homo erectuksen.

Antropologien mukaan Kiinasta löydetyt kallo-utkimukset viittaavat siihen, että nykyihminen onkin saattanut kehittyä useilla alueilla ja jopa eri mantereilla samaan aikaan.

Forssan Lehti 5.6. 92

Helsingin Sanomat 6.6. 92

Hampaistako se alkoi?

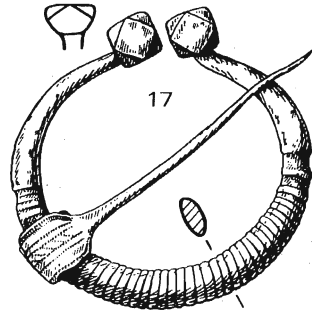
SELKÄRANKAISTEN esihistoriallinen kantamuoto saattaa brittiläisten tiedemiesten mukaan ollakin matomainen, kambriakaudella noin 515 miljoonaa vuotta sitten elellyt *konodonti*.

Konodontin nimen voisi suomentaa kartiohampaiseksi, ja otuksen hampaista nimenomaan voidaan päätellä että se saattoi olla selkärankaisten edeltäjä. Hampaat muodustuivat sellaisista luusoluista, joita on vain selkärankaissa.

Luiden kehittyminen alkukantaisissa eliöissä oli evoluution tärkeä virstanpylväs, joka johti luukaloista lopulta ihmiseen.

Arvoituksellisen konodontin fossiililöydökset viittaavat siihen, että selkärankaisten kantamuoto ilmaantuinkin maapallolle noin 40 miljoonaa vuotta aikaisemmin kuin luullaan.

(New York Times)

Heikki Matiskainen
Freiburg

Musta arkeologia Euroopassa

Ryöstökaivauksista on tullut viime vuosina todellinen muinaissuojeluongelma Euroopassa. Tilanne on ryöstäytynyt museo- ja oikeusviranomaisten käsistä. Muinaismuistolaki eri Euroopan maissa poikkeaa toisistaan suuresti ja usein kirjava museolainsäädäntö on maakuntien ja liittovaltioiden yksityisasiasia. Markkinoille tulvii arkeologista materiaalia ja edullisia antikvaariostoksia on mahdollista tehdä jopa kirpputoreilta. Ennen tavaraa tuli Etelä-Euroopasta ja islamin maista, nyt yhä useammin omista muinaisjäänöksistä.

Ryöstöarkeologialla on mitä mielikuvituksellisimpia toimintatapoja ja kiertoteitä välttää kiinnijoutuminen. Muoti-ilmiö alkoi metallinpaljastajien yleistyttyä ja myyntiä edistääkseen eivät valmistajat ja kauppiaat suinkaan jättäneet mainitsematta arkeologisia käyttötapoja. Detektorit ovat kvalitatiivisia ja kalliimmat versiot tunnistavat nykyisin jopa eri metalliseoksetkin. Metallinetsijän omistajat muodostavat omia harrastajapiirejä, julkaisevat omia uutisiaan valikoiduille ystäville ja jo-

pa ryöstöarkeologian opaskirjan on joku anonyymi laatinut.

Henkilöiden profiili on hyvin erilainen. Mukana on omien kokoelmien kerääjiä, jännitystä hakevia ja antikvaari-liikkeiden bulvaaneja ja omistajia. Sosiaalinen status kiinnijääneiden ja epäiltyjen joukossa on kirjava; välttämättä ei jäännöksiä penkoja ole varaton hanttimies, vaan korkeasti koulutettu, joka ymmärtää hyvin ja häikäilemättä, mitä on tekemässä ja mistä hakee tiedot.

Arkeologit ja eri museovirastot ovat tehneet karhunpalveluksen kunnostaessaan jäännöksiä ja kalmistoja kotiseutukohteiksi sekä julkaisemalla seikkaperäisiä muinaisjäännösoppaita halukkaiden saataville. Hyvät tiedot etsivä löytää tietenkin arkeologisista julkaisuista, joiden yleiskartoista nopeasti paikantaa metrilleen jäännöksen ja jo kerran kaivetut alueet. Samoin meneillään olevissa kaivauksissa on helppo asioida öisin ja viikonloppuisin. Ryöstäjien välillä on tiivis tiedotusjärjestelmä ja kokenut henkilö osaa hakea parempaa myyntiaineistoa jäännöksiä valikoimalla. Kysymyksessä ei ole muutaman keramiikanpalan hakeminen, vaan usein kymmeniä ruukkuja käsittävä urnakalmiston tuho. Mielellään urnat myydään luu- ja metalliesineitä sisältävinä ja "konservoituina".

Väkirikkaassa ja monenkirjavassa Euroopassa muinaisesineet liikkuvat pitkiä matkoja ja erikoisesti ryöstettyjä roomalaisesineitä kulkeutuu Välimeren alueelta pohjoiseen. Uutena alueena mukaan ovat tulleet reformimaat ja erikoisesti Balkan, jossa rahapulan ja moraalisen rappion seurauksena muinaissuojelusta piittaavia on entistä vähemmän. Häpeätahra on Itävalta, jossa ryöstää saa maanomistajan luvalla. Roomalaisjäänteitä saa detektorin avulla penkoa tuntimaksua vastaan aivan laillisesti.

Antikvariaattien joukosta ovat asiantuntijat löytäneet liikkeitä, joiden liikeidea perustuu puhtaasti ryöstöesineiden myyntiin, välitykseen ja huutokauppaan. Mitään

kontrollimahdollisuutta ei siinä vaiheessa enää ole. Yleinen selitys on, että löydöt ovat vanhoja sukuperintöjä, eikä kauppiaille mitään selitysvellisuutta olekaan. Esimerkiksi eräs Münchenissä toimiva liike on erikoistunut erittäin kallisarvoisten numismaattisten rahojen kansainväliseen kauppaan ja vaihtoon. Ja jos tavara haiskahtaa kuumalta, kierrätetään se toiseen maahan tai etsitään tarpeeksi vaitelias asiakas.

Skandaali on syntynyt siitä, että liikkeissä asioivat myös museot. Museot hankkivat esineitä vapailta markkinoilta ja käyttävät näin ryöstäjien palveluksia hyväkseen. Museoihin tarjotaankin entistä enemmän ryöstösaalista ja entistä useammin suojeluviranomaiset syyttävät museoita epämorallisista hankintatavoista. Ambivalentin tilanteen ymmärtää, koska monet museot haluavat kokoelmiinsa oman alueensa tai reviirinsä arvoesineistöä, eikä muita vaihtoehtoja ole, kuin katsoa läpi sormien ja mennä sinne, missä muutkin kerääjät asioivat.

Valvontaa on tehostettu ja kotiseutuarkeologit sekä valistuneet maanomistajat vahtivat muinaisjäännöksiään. Hyväksi keinoksi on osoittautunut, että jäännös "suolataan" sadoilla pikku metallinpaloilla tai alumiininauhoilla, jolloin detektorin käytöstä penkomisessa ei ole apua. Joillakin alueilla on detektorin käyttö ja kantaminen muinaisjäännösalueilla saatu rangaistavaksi teoksi, mutta harvoin on tuomio saatu aikaan. Ryöstäjien piirissä toimii ilmeisesti valikoituja oikeusoppineitakin, jotka osaavat puolustaa syytetyn ystävänsä kuiville. Näytöksi ei jossain tapauksessa ole kelvannut edes valokuva lapiotöissä olevasta ryöstäjästäkään. Korkeimpiin oikeusasteisiin on viety juttuja siinä toivossa, että saadaan aikaan muutamia mallituomioita esimerkiksi epäröiville alioikeustuomareille.

Hannu Kotivuori

Mikä on historiallisen ajan muinaisjäännös Pohjois-Suomessa?

Oulun ja Lapin läänien alue kattaa liki puolet Suomesta. Tällä suhteellisen harvalukuisen asutuksen alueella etäisyydet voivat olla huomattavia, tiestöä on paikoin vähän ja arkeologiset tutkimusobjektit levittäytyvät nekin laajoille salomaille. Pohjanlahden rantamat voimakkaan maannousun alueina, Metsä-Lapin soiden kattamat korvet ja Ylä-Lapin tunturipaljakat eroavat suuresti toisistaan niin luonnon kuin muinaisjäännöstenkin suhteen. Melko vähäinen myöhempi toimeliaisuus, laaja alue ja eräiden objektiryhmien taipumus esiintyä syrjäisillä paikoilla on säästänyt Pohjois-Suomessa satamäärin muinaisjäännöskohteita pahemmilta tuhoilta. Missä monitoimikoneet myllertävät, metsäaureaus on edistystä ja patoaltaiden "peikkometsät" varjostavat taivaanrantaa, on kuitenkin tuho yleensä totaalista.

Eritoten Lapin osalta käsitteet "historiallinen aika" ja "historiallisen ajan muinaisjäännös" poikkeavat huomattavasti Etelä-Suomessa totutusta sisällöstään. Monet esihistoriallisetkin muinaisjäännökset ovat ainoastaan Pohjois-Suomelle ja sen naapuri-alueille ominaisia, paikallishistoriaan ja -ekologiaan liittyviä kohteita. Totunnainen kronologia erottelee esihistorian ja historian ajanjaksot toisistaan karkeasti mykän ja kirjoitetun lähdeaineiston, esineellisen ja esineettömän hautauksen, pakanallisen ja kristillisen aineiston perusteella. Lounais-Suomessa taitekohta ajoittuu varhaisemman historian tutkimuksen mukaan vuoden 1150 tienoille, Hämeessä vuoden 1250 vaiheille ja Karjalassa vuoden 1300 kohdalle. Ms. ristiretket, vallan ja uskonelämän muutokset jäivät kuitenkin pääosin eteläisen Suomen murheiksi kun Pähkinäsaaren rauhan raja viilsi vuonna 1323 halki Järvi-Suomen Kannakselta Pohjanlahdelle. Novgorodin ja Karjalan valtapiirissä harvalukuinen Pohjois-Suomen väestö jäi parin vuosisadan ajaksi entisien askareudensa pariin.

Peräpohjolan alueelle näyttää jo 1000-luvulta alkaen syntyneen niin hämäläis- kuin karjalaisperäistäkin uudisasutusta - kenties varhaisemman erämieskulttuurin seurauksena. Asuinpaikkalöytöjä on Tornionjokivarren molemmilta rannoilta, esimerkiksi Kainuunkylän tietämistä. Vanhaan ja vakiintuneeseen taustaan viittaa myös Kemijokisuussa olevan Valmarinniemen kirkkomaaj ja kirkkopaikka 1330-luvulta. Talonpoikaisasutus levisi suuriin jokivarsiin hiljalleen. Kirjallisia asutustietoja on Rovaniemen osaltakin jo 1400-luvun puolivälistä ja Kemijärveltä 1500-luvun loppupuolelta.

Taka-Lapin enimmäkseen yhteydet kytkeytyivät kaikkesta päätellen Jäämeren rantaan, jonne luontainen kulku kävi jokia myöten. Kemian Lapin erämaissa jäivät saamelaiset pitkäksi ajaksi elämään omillaan, sillä vasta 1600-luvulla käännetyksintoinen luterilaispapisto aloitti järjestelmällisen "sananjulistuksen" viimeisissäkin erämaaloukoissa lymyävälle pakanoille. Varhaisemmat yritykset tuntuivat kokevan takaiskuja uppiniiskaisen lapinväen palatessa vanhojen aatosten pariin. Niinpä vuosi 1670 on eräs esihistoriallisen ja historiallisen ajan vedenjakaja Lapissa. Paulaharjun mukaan kirkkoherra Gabriel Tuderus pauhasi tuon vuoden maaliskuussa neljätoista päivää "kuin Siinain vuori" Sompin Metsä-Lapin asukkaille

ja vannotti" antavansa koko syntisen suvun, ellei se tee parannusta, ruumiineen kaikkineen itse perkeleen haltuun". Siinä kuului kaatuneen kauhistunut metsäkansa ulvoen ja parkuen maahan. Niin otti kylänvanhin Suas väkineen opin vastaan, poltatti noitarummut ja seidat. Siten 1600-luku oli saamelaisen osalta tavallaan puolikristillistä aikaa ja muukin pyytöväki uskoi vielä moniin maahisiin pystytellen kalajumalia apajilleen.

Savukosken Mukkalan kaltaiset lappalaiskalmistot kuuluvat tuohon välivaiheeseen, jossa rautaiset hautaristit varattiin vainajille siinä missä kannukset, arprenkaat ja rei'itetyt rahakorut. Viisi vuosisataa vierähti näissä lapinväen kastajaisissa.

Simonsen on jaotellut Norjan rannikon osalta viimeiset 1700 vuotta kolmeen kronologiseen jaksoon. Näistä ensimmäinen on Kjelmoyn kulttuuri, joka ajoittuu hänen mukaansa noin 300 - 800 jKr. Sen alkukohtaa luonnehtii oletamus elinkeinojen selkeästä muutoksesta, jossa väestö siirtyi pyyntitaloudesta liikkuvaan poreelon paimentamiseen. Toinen aikakausi on Simonsenilla nimeltään "Varangin hautojen aika" joka sijoittuu aikaan noin 800 - 1100 jKr. Kolmas jakso kattaa vuodet noin 1100 - 1500 jKr. ja se on saanut nimen "myöhäispakanallinen aika". Pitkälti Varangin alueen aineistoon perustuva jaksotus vastaa joiltain osin myös Taka-Lapin tilannetta.

Carpelan on hahmotellut norjalaisen esikuvan mukaisesti Suomen Lapin olosuhteita yleisemmin vastaavaa kronologiaa, jossa on mainittuna aikana noin 300 - 1200 jKr. "varhaissaamelainen aika" ja siitä alkaen ilman selvää takarajaa "saamelainen vaihe". Nämä pyyntiväestön löydöstöön liittyvät jaksotukset eroavat luonnollisesti viimevaiheiltaan Peräpohjolan talonpoikaisesta kehityksestä, jolle Karjalan historiallisen ajan alkukohta noin 1300 jkr. on keskimäärin osuvampi taitekohta.

Luettelo "historiallisen ajan" ihmistoiminnan jäännöksistä Lapissa ja Peräpohjolassa

Jaottelun edellytyksenä on käsitteiden "historiallinen" ja "esihistoriallinen" määrittely, sillä Ajoksen ja Tenon välillä on 1000-luvulta 1600-luvulle - osin kauemmaksikin - ulottuva siirtymävaihe, jossa monet kohteet säilyttävät pakanallisen luonteensa tarkasteltavan alueen ja asian mukaan. Etelä-Suomeen soveltuvia käsitteitä ja ajoituksia voi pohjoisessa usein käyttää vain vertailukohtana.

Historialliseen aikaan liitettävässä aineistossa on runsaasti sellaisia kohteita ja löytöjä, joita ei voida pitää muinaisjäännöksinä (ainakaan toistaiseksi). Sen sijaan osa tästä aineksestä voi kuulua tietyn kulttuuri- tai havaintoympäristön yhteyteen - ns. kulttuurimaisemaan.

Muutamia kohderyhmiä:

1) asuinpaikat:

- lappalaisten talvikylät (mm. Sodankylän Kyläselkä, Inarin Nukkumajoki)
- kevät-, kesä- ja syyskausien asuinpaikat, ns. kentät (usein perhekohtaisia)
- asuinpaikoilla olevat rakenteet: asuinkuopat, kodan- ja tupasijat, kammit, "staalot", muut kaivantteet, nilit, kellarit, liedet ym.
- varhaiset talonpoikien ja erämiesten asuinpaikat (mm. Rovaniemen Ylikylä, Tornion Kainuunkylä)
- asuinpaikkojen rakenteet: pirtin- tai tuvanpohjat, pajat, myllyt ym.

2) pyynti:

- kalakentät, usein nimellä "Kemiläisten kentät", muut tilapäiset asuinpaikat
- paikoilla olevat rakenteet: kalakämpät, kalakellarit eli purnut, kuivaustelineet eli ulut, suomukasaumat, lautat eli koplukat sekä muut pyynnin merkit.
- lapinpadot, lohypadot, muut kalastuslaitteet.
- kalapaikkamerkit (mm. rantapuihin tehdyt veisteet)
- saalispatsaat, usein nimellä "keropää" tai "keripää" (kala-, peura-, lintu- ja raakkupatsaita), tehty kannokoista ja joskus kiviladelmista
- jokihelmisimpukan (raakku) pyyntipaikat ja kuorikasaumat
- metsänriistan pyydykset: hankaat, pyyntikuopat, loukut, väijyntäpaikat ym.

3) palvontapaikat:

- lappalaisten pyhät vaarat, pahdat, saivot (myös seitalammet tai uhrilähteet), uhripuut, uhriluolat (Inarin Ukonsaari), seitakivet, kivilatomukset (Keminmaan Torniovaara, Ranua Vaaralaminvaara), asuinpaikkojen uhriaineskaumat (Sodankylän Juikenttä, Inarin Nukkumajoki)

4) kristilliset kohteet:

- kirkon tai kappelin perustukset
- tuomiokuntien rajat ja rajamerkit
- kristikansan "vaellukseen" liittyvät paikat (Kemijärven "Piispan pöytä", Ranuan "Papin syömäpaikka")
- yhteiset kirkko-, käräjä- ja markkinapaikat, kirkkotuvat ym. (mm. Enontekiön Markkina)

5) valmistuspaikat:

- sulatusuunit ja kuonakasaumat talonpoikaisilla raudanvalmistuspaikoilla
- masuunit ja muut varhaisteollisen raudanvalmistuksen rakenteet
- tervahaudat, miilut (sysihaudat), potaskauunit ym.
- savottatoiminnan rakenteet (kämpänsijat, uittorännit, tammot)
- koskimyllyt
- poroaidat (erotus- ja lypsyaidat)

6) hautapaikat:

- lappalaisten eli "ristimättömän kansan kalmistot" (mm. Savokosken Mukkala)
- ns. lapinröykkiöt tai muut varhaisesta oletettavat latomukset ja kiveykset
- hautasaaret (mm. Inarinjärvellä) ja muut varhaiset kalmistopaikat (Keminmaan Valmarinniemi ja Kittilän Kurjenpolvi)
- kesähautapaikat eli tilapäiset talonpoikaishaudat
- ns. vihovenäläisten haudat (osa ehkä vihollisten kalmistoja)

7) kivimerkit:

- rajakivet (valtiot, ^{hiippa}tuomiokunnat, pitäjät tai kylät, lapinkylät)
- kartoituserkit (erotettava muista)
- rannikolla ns. kompassikivet, jatulintarhat, väylämerkit
- piirrookset kallioissa ja kivissä (mm. Marraskosken apogryfiset? kuvat)

8) Kulkutiet:

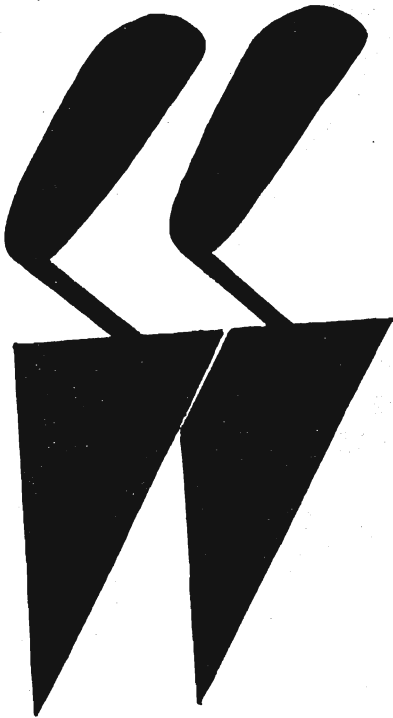
- kinttupolut (keinit), vetotaipaleet, ratsu- ja postitiet, vesireitit
- rakenteet: pitkospuut, sillat, penkereet, kahlaamot ym.

9) Muita kohteita:

- tottotulien pitopaikat (viestitulet)
- pakopaikat (mm. isonvihan aikaiset)
- varhaiset peltoraiviot, epämääräiset kummut, kivikehät ym.
- ns. vuosilukumännyt
- historiallisen ajan kätkölöydöt (rahakätköt ym.)
- "lapin ja lannan" miesten taistelupaikat, yleensä perimätietona (mm. Rovaniemen Namman alueella)
- sota-aikojen linnoitus- ja muut laitteet (mm. Enontekiön Järämä)

10) Kirjalliset lähteet ja muistitieto:

- tarinat aarteista ja aarnivalkeista
- tiedot muinaisista lappalaisista, muista erämiehistä, kauppiaista, verottajista, sodista ja sotijoista
- tiedot aikaisemmista löydöistä ja asujista löytöpaikoilla, ympäristön muutoksista
- nimistö entisen asutuksen lähteenä
- dokumentit ja esineistö historialliselta ajalta

ARKEOLOGIA JA KESKIAIKA - Keskustelu Hämeen linnassa

Suomen arkeologinen seura järjesti kymmenvuotista olemassaoloaan juhlistaakseen 8. helmikuuta 1992 seminaarin arkeologian ja keskiajan suhteista ja tulevaisuudesta (Arkeologia ja keskiaika - arkea ja tulevaisuutta). Tilaisuus pidettiin Hämeen linnassa, jossa yhtyvät Suomen keskiajan arkeologian ja rakennushistorian monet juonet, niin kipeät kuin maineikkaat. Tilaisuutta oli järjestämässä myös 1990 perustettu Suomen keskiajan arkeologian seura. Työryhmään kuuluivat Anne Vikkula ja Markus Hiekkänen.

Seuraavassa ovat purkamani seminaarissa nauhoitetut yleisön keskustelupuheenvuorot, jotka kirjoitettiin alustusten pohjalta. Olen editoinnissa käyttänyt tunnustettuja periaatteita siten, että arkikielen tuota noin -ilmaisut ja yskimiset on jätetty pois. Samoin olen normalisoinut kieliäsuu. Asiasisältö on nauhoille tallentuneessa muodossa. Valitettavasti muutamat puheenvuorot ei äänenkäytön heikkouden takia tarttunut nauhalle.

En ole yhdistänyt kokonaisuuksiksi toisiinsa kuuluvia keskustelujaksoja, vaan puheenvuorot ovat siinä järjestyksessä kuin ne jaettiin. Siten lukija saa itse arvuutella, mitkä puheenvuorot loogisesti tai asiallisesti kuuluvat toisiinsa. Osa niistä on sellaisia, että ne voi täysin ymmärtää vain esitelmän kuunnellut.

Keskustelua voinee pitää jonkinmoisena leikkauksena arkeologien keskiaika-ajattelusta 1900-luvun lopussa.

Markus Hiekkänen

Seminaari aloitettiin neljällä samanaiheisella alustuksella Mikä on keskiaika? Ensimmäisinä puhuivat Knut Drake (julkaistu muokattuna Muinaistutkijassa 2/1992) ja Eero Ojanen. Keskustelun puheenjohtaja oli Ari Siiriäinen.

Pirjo Uino: Venäjällä katsotaan keskiajan alkaneen jo 700-800-luvulta viimeistään. Käsitteissä on sekaannusta, koska toisaalta esihistoria "päättyy" 600-luvulla. Periodisaatio on Venäjällä mahdollisimman epäselvä. Uskoisin, että siihen on aika paljon vaikuttanut poliittinen historiatiede. Tämän vuoksi tulee esimerkiksi oman Itä-Suomemme tutkimuksen kannalta rinnastusvaikeuksia.

Knut Drake: Periodisointi on minun mielestäni vain melko tarpeeton tieteen traditio, oppitraditio ja pedagoginen traditio.

Katsotaan, että historian pitää olla jotenkin paketoitu. Periodisoinnin ei pitäisi olla tutkimuksen ongelma, vaan tulisi voida keskittyä suurempiin kysymyksiin. Keskiajan alun ja loppun rajan voi tehdä mihin tahansa, on vain löydettävä jokin sopimus.

Lauri Pohjakallio: Keskiajan alkurajahan on Euroopassa asetettu vuoden 500 tienoille, mutta se voi olla myöhemminkin. Jos keskiajan käsite perustuu keskiajan kirjoitettuihin lähteisiin niin sitä kai voi pitää määrittelynä. Voiko nimittäin olla keskiaikaa ilman keskiajan lähteitä?

Markus Hiekkänen: Haluaisin kommentoida Knutille periodisoinnista. Periodisointi ei taatusti voi olla vain pedagoginen konventio. Jotta mitä tahansa menneisyyden aineistoa voidaan käsitellä, jotta sille voidaan antaa konteksti, on se ajoitettava. Useimmiten tämä käy periodisoinnilla. Tämä on mielestäni niin selvää, ettei sitä kai tarvitsisi oikeastaan sanoakaan. - Toinen asia tuli mieleen Pirjon puheenvuorosta koskien Venäjän tavallaan poliittisen periodisoinnin ongelmia. Meillä Suomessa Etelä-Pohjanmaalla ovat eräät populistiset amatööriarkeologit viime vuosina vaivihkaa yrittäneet siirtää keskiajan alkua vuoden 1050 tienoille. Tällä tavoinhan saadaan monia sikäläisiä kiusaava tyhjiä aika, tomrum, lyhyemmäksi. Periodisoinnilla voi olla monenlaisia poliittisia tarkoituksia.

Ari Siiriäinen: Mihin tämä keskiajan alun siirtäminen pohjautuu?

Markus Hiekkänen: Eiköhän se ole lainattu Skandinavian maiden kronologisesta jaosta, koska niissä viikinkiaika vaihtuu siinä vuoden 1050 tienoilla keskiajaksi, mutta meillä on lisäksi yksi esihistoriallinen periodi eli siis ristiretkiaika. Kun lainausmerkeissä sanottuna unohtaa sen, lyhene Etelä-Pohjanmaan löytötyhjiö, asutuskatkos. Sitäpaitsi periodisaatiokin tuntuu kotoisemman germaaniselta, voi paremmin tuntea olevansa skandinaavi.

Ari Siiriäinen: Periodien käytön täytyy tietysti olla kriittistä. Meikäläiset ammattiarkeologit tuskin tuollaisia tekisivät.

Markus Hiekkänen: Kyllä sitäkin on ihan viime aikoina. Haluaisin tästä periodisoinnista ja sen vaikeuksista sanoa, että keskiajan tai oikeastaan historiallisen ajan alku on aina jollakin tavalla metakrooninen. Se ei voi olla suoraviivainen asia. Jos sanotaan, että Suomi siirtyi historialliseen aikaan noin vuonna 1150 tai että esihistoria päättyi silloin, on kylä aina kysyttävä, missä päin Suomea. Ja millä tasolla. Jos Varsinais-Suomessa elettiin historiallista aikaa 1200-luvulla niin elettiinkö sitä samaan aikaan Kannuksessa? Tai Sulkavalalla? Saman kysymyksen voi tehdä myös Varsinais-Suomen suhteen. Raision kaiketi voi sanoa olleen keskiaikainen 1200-luvun alussa, mutta entä Aura?

Ari Siiriäinen: Eli valitseeko siis jokainen tutkija omat kriiteerinsä?

Unto Salo: Minusta nämä olivat mukavia esitelmiä. Kuitenkin luulen, että keskiaika alkaa, kun kirjoitetut lähteet alkavat. Samalla materiaaliset lähteet vähenevät. En usko, että anta-

malla merovinkiajasta lähtien alkavalle ajanjaksolle nimi keskiaika, saadaan sille uusi sisältö paitsi tietysti jos ajatellaan sillä tavalla, että korostettaisiin yhteyksiä Eurooppaan. Nehän eivät ole poissuljettuja, vaikka raja olisi myöhempäänkin. Arkeologisen tutkimuksen heikkous on ollut se, ettei ole selvitetty Suomen rautakauden yhteyksiä Eurooppaan, vaan Skandinaviaan ja Baltiaan. Siinä olisikin tehtävää. Diffusionistinen tarkastelutapa ei ole tosin ollut suosiossa eikä vaikutuksia mielellään haluta tutkia. - Kiintoisa oli myös huomautus jatkuvuudesta. Kun historiantutkija tarkastelee asioita menneisyydessä alkaa hänelle niiden olemassaolo niiden ensimmäisen kerran näkyessä kirjallisissa lähteissä. Siksi historiallisen ja esihistoriallisen aineiston ero on ammattikuntaero. Jatkuvuuksia on kuitenkin paljon ja niiden analysointiin pitäisi päästä. Esimerkiksi pitäjäjako, joka on ollut merovinkiajalta lähtien voimassa Länsi-Suomessa. Jatkuvuuden kannalta on otettava huomioon myös muu kuin arkeologinen aineisto. Kristinusko on toinen esimerkki, parissakin esitelmässä on todettu sen vaikutus jo ennen vuotta 800 koruissa. Eli siinäkin suhteessa on pitempi jatkuvuus kuin ristiretkien tuoma näkökulma.

Ari Siiriäinen: On outoa, että on niin vähän rajanylityksiä. Puhumme myös arkeologiasta historiatieteenä, vaikka käsittelemmekin pääasiassa esihistoriallista aikaa. Esihistorian ja historian välillä on näennäisen jyrkkä raja.

Lauri Pohjakallio: Haluaisin kysyä Knutilta, olivatko kirkko, linna ja urbanisoituminen keskiajalle ominaisia?

Ari Siiriäinen: Jos hyväksytään Markuksen ajatus, että esihistorian ja keskiajan raja on metakrooninen niin ei voida määrittellä rajaa eri alueilla eri kriteereillä. Sen olisi oltava lähdeaineistossa näkyvä raja tai sitten kulttuurihistoriallinen.

Unto Salo: Arkeologisen ja historiallisen tiedon ero näkyy tiedon laadussa. Historiallisen lähdeaineiston kautta voidaan saada selville esimerkiksi Henrikin surma Köyliössä. Tällaista tietoa ei saa arkeologisista lähteistä. Historiassa tiedetään aika, paikka, henkilöt, arkeologiassa ei. Arkeologiassa on vain yleisiä prosesseja ja aikaskaala. Tiedon luonne on siten erilainen. Näin jyrkkä ei raja tietenkään ole.

Markus Hiekkänen: Emme nykyisin voi mitään sille, että eri aikakausien lähdeaineistot eivät sovi toisiinsa. Historiallisen ajan kirjalliset lähteet ja esihistorian monumenttilähteet tai esinelähteet eivät sovi yhteen. Siten syntyy hankala harmaa aika, joka Lounais-Suomessa alkaa 1100-luvulta ja jatkuu käytännössä pitkälle 1200-luvulle. Oikeastaan varsinainen raja on Turun ja Kuusiston tuhoutuminen 1318. Kärjistetyksi sanottuna vasta sen jälkeen alkaa keskiaika. Vaikka kuinka haluaisimme muuta niin Suomen rautakausi tulee kalmistoista. Niissä meidän lähdeaineistomme on. Kun hautoihin lakataan panemasta esineitä niin mitä jää arkeologille? Asiakirjalähteethän taas alkavat vasta 1200-lta, vain muutama 1100-luvulta. Rakennusmonumentit taas ovat aikaisintaan 1200-luvun lopulta tai 1300-luvun alusta. Tämä harmaa aika, joka ei ole sen enempää esihistoriaa kuin keskiaikaa, on sitten sitä pitempi, mitä syvemmälle pohjoiseen tai koilliseen tai itään Lounais-Suomen rintamailta mennään. Kainuussa harmaa aika ulottuu 1500-luvun puoliväliin.

Tämä on vähän sama ilmiö kuin kivikauden metakrooniset rannat.

Ari Siiriäinen: Voiko harmaan ajan pituuden sanoa vuosissa?

Markus Hiekkänen: Itse asiassahan tilanne vaihtelee suorastaan pitäjittäin. Puhuin Lounais-Suomesta yleisesti. Esineelliset kalmistot loppuvat 1100-luvun mukana, se on raja eikä muita ole. Historialliset lähteet alkavat 1200-luvulta aikaisintaan. Lounais-Suomen rintapitäjissä on 100-150 vuotta harmaata aikaa.

Knut Drake: Haluaisin esittää kysymyksen: muuttuuko mikään, jos mennään EY:n jäseneksi? Sama juttu kuin muinoin, ei kukaan huomaa mitään. Tiedämme, että Suomessa opittiin uusi rakennustekniikka, opittiin sekoittamaan kalkkilaastia noin vuonna 1250, mutta mitä muuttui? Tuli siis uusi tekniikka ja voi sanoa, että Suomi näin liitettiin Eurooppaan Koroisten niemellä. Sitten toinen asia. Salo sanoi, että kristillinen vaikutus näkyi jo 800-luvulla Suomessa. Kyllä mielestäni jollain tavalla suomalainen ennen oli jo ennen 100-lukua löytänyt tiensä etelään. Mutta kronologiahan onkin pelkkä tiedemiesten ja opettajien pedagoginen apuväline.

Eljas Orrman: Historiallisesta näkökulmasta voisi todeta, että periodisointi tapahtuu eri tavoin sektoreilla. Taidehistorias-
sa on omansa, samoin arkeologiassa. Periodien rajan voi asettaa eri tavoin, eri paikkoihin riippuen sekvensseistä ja kysymyksistä. Periodit ovat kuitenkin tärkeitä aineiston järjestäjiä.

Milton Nunez: Haluaisin esittää kysymyksen. Koulussa opimme, että keskiaika alkaa noin vuonna 476. Siitä lähtien Euroopassa periodit ovat varhainen, sydän- ja myöhäiskeskiaika. Meilläkin puhutaan varhaisesta ja myöhäisestä keskiajasta, mutta silloin tarkoitetaan vuosissa eri jaksoja. Miten suomalaiset arkeologit ja historioitsijat kokevat keskiajan? Meille se on musta aika. Mutta oliko se todella pimeä?

Ari Siiriäinen: Täällä on keskustelussa tullut esille, että meillä on harmaata aikaa ja meillä on pimeää aikaa. Mutta löytykö valoa?

Unto Salo: Esille on tullut kysymys esihistoriasta. Ehdotan, että esihistoria tarkoittaa sellaista aikaa, jossa käytetään kaikkia lähteitä, arkeologiaa, kielihistoriaa, traditiota, sikäli kuin niistä voidaan erottaa arkeologiaan rinnastettavia aineksia. Näiden lähteiden yhteensulautumisesta tulisi jotain. Mitä sitten tulee pimeyden niin näin ei ole, koska pimeyden takana ei ole valoisaa. Sillä lähteet lisääntyvät koko ajan eli tosiasiallisesti on toisin päin: keskiaika on valoisampaa kuin esihistoria.

Helena Edgren: Missään ei keskiaika ole pimeää aikaa. Päinvastoin, silloin oli ajattelu valoisampaa kuin monesti myöhemmin. On outoa, että vielä nykyään voidaan puhua pimeästä keskiajasta.

Ari Siiriäinen: Minustakin tuntuu siltä. Tarkoitin pimeällä keskiajalla sitä, että näin me olemme koulussa oppineet. Pimeä aika jatkuu.

Helena Edgren: Ennen varmasti opetettiin, mutta ei enää tietääkseni.

Unto Salo: Kyllä tämä sana Dark Age esiintyy paljon kirjallisuudessa. Lähtökohtana on se, että kirjallisia lähteitä on vähän, paljon vähemmän kuin myöhemmin.

Helena Edgren: Katsotaan esimerkiksi filosofisten ja teologisten oppien kehitystä. Ei siinä ole minkäänlaista katkosta antiikista keskiaikaan. Keskiaika ei ole pimeää, koko keskiajan kirjo näyttää sen.

Kahvitaun jälkeen jatkoivat **Eljas Orrman** ja **Markku Mäki**vuoti (julkaistu Muinaistutkijassa 2/1992) teemaa Mikä on keskiaika? Session puheenjohtaja oli **Matti Huurre**.

Markus Hiekkänen: Näiden esityksien jälkeen minulla on tunne, että monet ongelmat esihistorian ja historian vaihtumista tutkittaessa nousevat siitä, että käytetään sekavasti monia lähdeaineistoja ilman sisäistä koheesiota. Aika selvästi tämä tulee esiin sen tosiasian kautta, ettei Pirkkalasta pohjoiseen itse asiassa ole rautakauden jälkipuolen kronologiaa. Tai ainakaan ei ole täytetty Etelä-Suomen kronologiselle järjestykselle. Toisaalta historiallisella ajalla ei ole sitäkään vähää. Ilman historian tukia ja apuneuvoja ei pärjätä, ei ole typologiaa. 1300-luku näyttää olevan raja ja sen jälkeen historiallisia lähteitä tulee, näin ainakin sanotaan. Toisaalta sama historiallisen ajan alkupuolen suhteenhan on etelässäkin. Tullaan lähdeaineiston ongelmaan eli klassinen huomio vuodesta 1318, jolloin Turun tuomiokirkon ja tuomiokapitulin arkisto, samoin kuin piispan arkisto Kuusistossa tuhoutuivat. Tavallaan se tapahtuma siirsi Suomen historiallista aikaa myöhemmäksi kuin se ikäänkuin olisi kuulunut. Kysymys on aina määrällisistä suhteista.

Knut Drake: Pohjoisessa yhteistä kieltä todella ei ole löydetty. Vuosiluvuista on keskusteltu jo 100 vuotta, pitäisi päästä sen yli. On voimien haaskaamista, kun keskustellaan vain yhdestä näkökannasta eli kronologiasta. Pitäisi päästä yhteiseen kieleen, suuriin kysymyksiin.

Unto Salo: Aivan olennainen asia on liittyminen katolisen kirkon ja kristinuskon kautta suureen Eurooppaan läheisemmin kuin aikaisemmin ja tältä kannalta kristinuskon tulo Suomeen oli vahvin klassisen kulttuurin tulo, mitä on nähty ja varsin monipuolinen. Sieltä tuli tavattoman monenlaista ainesta. Vaikka kristinuskoko ei ollut klassinen kokonaan niin se imi itseensä klassista kulttuuriaminesta ja levitti sen vähitellen pohjoiseen. Esimerkiksi sellainen asia, että kivikirkot ovat kreikkalaisen temppelien jälkeläinen, ei muodollisesti vaan ideaalisesti: ne ovat kivistä tehtyjä uskonnollisia rakennuksia. Suomessa on tietysti ollut myös puisia, jotka ovat hävinneet. Myös linnasysteemit avautuvat antiikin Roomaan, puhumattakaan tiilen käytöstä. Kasviornamentiikka tulee kristinuskon myötä ja on vastakohtasuhteessa Suomessa silloin tunnettuun. Haluaisin sanoa, että tällä klassistumisella on vanhempia esiasteita ja niistä voisi sanoa jotakin. Eräs ovat rengassoljet, joita vuoden 800 jälkeen alkaa esiintyä. Niissä on selviä

klassisia piirteitä.

Markus Hiekkänen: Lisäyksenä Markun esitelämään haluaisin sanoa kronologiasta, ettei Suomessa ole kunnolla alkeitakaan keskiajan arkeologiseen kronologiaan.

Markku Mäki vuoti: Meillä pohjoisessa on ehkä vielä huonommin asiat, kun mennään rautakauden puolelle. On vain muutama hassu irtolöytö. Voidaan tulla aika pitkälle Keski-Suomeen, ennenkuin löytöjä on säännöllisemmin.

Knut Drake: Eräs lisäys tuohon klassisuuden näkymiseen. Kun tavallisissa taloissa oli pyöreät hirret niin kirkkoissa ne tassaattiin. Tämä on kreikkalainen perinne.

Eljas Orrman: Kun kulttuuriset ilmiöt ja uskomukset leviävät laajoillekin alueille, niistä otetaan tietyllä alueella usein vain tietyt piirteet. Tässä tulee näkyviin tutkimuksellinen ongelma eli se, ettei voida aina tietää, milloin kulttuuri on ollut kohdalla. Tämä näkyy esimerkiksi Hampurin-Bremenin hiipakunnan kohdalla ja samoin Sigtunan. Esinekulttuurissa on tiettyjä alkutyyppejä Keskieuroopassa ja Keski-Idässä, mutta milloin voidaan sanoa niillä olevan merkitystä esimerkiksi vaikkapa klassisina ilmauksina? Monestihan ne ovat vain tyhjiä toistoja ilman esineen alkuperäistä sanomaa.

Unto Salo: Otan klassisen kulttuurin asiat esille vielä. Kuinka monen silmään on sattunut uusi tulkinta Skandinavian mytologiana pidetystä aiheesta gotlantilaisissa kuvakivissä? Sen mukaan kysymyksessä on kuvaus Troijan sodasta!

Lounaan jälkeen jatkettiin keskustelua hallinnollisten teemojen pohjalta. Elias Härön aiheena oli Keski-aikeisten muinaisjäännösten suo-
jelu, Hannu Kotivuori kysyi Mikä on historiallisen ajan muinaisjäännös Pohjois-Suomessa? ja Päivi Luppi käsitteli Restauraoinnin ja tutkimuksen välisiä ongelmia. Puheenjohtajana oli Knut Drake.

Unto Salo: Yksi ajatus minulla olisi, joka ei ole uusikaan. Nimittäin keskiajan eräarkeologia on tutkimaton alue. Hämeessä ja Satakunnassa se pitäisi saada alkuun, inventointi aluksi. Voisi löytyä esimerkiksi erätontteja.

Elias Härö: Se olisi hyvä asia, ehkä sitä voisi määrittää kansatieteelliseksi arkeologiaksi. Se pitäisi ottaa esille museoviraston organisaatiouudistuksessa esimerkiksi kansatieteen toimiston yhteydessä.

Markus Hiekkänen: Tavallaanhan eräarkeologiaa on ollut olemassa jo 1800-luvulta lähtien, mutta kun se on ollut rautakauden puolella niin nimitystä ei ole käytetty. Jos myöhempää aikaa on tullut esiin, se on haukoteltu unohtuksiin kuten näkyy esihistorian toimiston arkistosta. Varsinkin helsinkiläiset arkeologit ovat varsin rajoittuneita ajallisesti. Sitten toinen asia. Tulee mieleen se että erä-arkeologia ja kansatieteellinen arkeologiakin kuuluvat sen asiakokonaisuuden piiriin, jon-

ka nimi on talous, tuotantotoiminta. Kun Unto ehdottaa yhden toimintamuodon jäännösten inventointia kysynkin, kuinka mielekästä se on. Kun esimerkiksi inventoidaan esihistoriallisia jäännöksiä niin niitä harvoin pyritään inventoimaan samalla tavoin. Inventoidaan se mikä maastossa näkyy, ei tiettyjä asioita. Mitä mieltä olette? Onko meillä taloudellisia edellytyksiä inventoida jokainen muinaisjäännöstyyppi omalla inventointipokettinaan. Tarkoitin siis pitkällä tähtäimellä, en vain kokeiluja.

Knut Drake: Viime keväänä Helene Clarke oli Suomessa käymässä Keskiajan arkeologian seuran vieraana. Kerroin hänelle, että Suomessa maaseutuarkeologiaa ei ole. Hän vastasi tähän, ettei Englannissaakaan ollut 20 vuotta sitten. Aina voi aloittaa, ei ole koskaan liian myöhäistä.

Elias Härö: Mitkä resurssit meillä loppujen lopuksi on käytävissä? Millä voi inventoida, jos ei esimerkiksi rakennushistorian osastoon tule rahaa. Ei ole mielekästä organisoida kaivauksia, jos ei ole resursseja luetteloida löytöjä. Tietysti voi vastata, että yhtä hyvin kuin tähänkin asti!

Päivi Luppi: On tietysti helppoa puhua tutkimuksesta tulevaisuudesta, mutta kun aikaisemmatkin tulokset on julkaisematta. Esimerkiksi Hämeenlinnassa ei ole minkäänlaista kronologiaa, jota täällä keskiajalle perättiin. Tutkimukselle puuttuvat edellytykset tämän takia. Olen edelleen sitä mieltä, että Hämeen linnan tutkimuksissa olisi päästävä pitemmälle. Esineaineisto ja muukin on edelleen tutkimatta.

Elias Härö: En oikein ymmärrä sitä, ettei kronologiaa ole ja että sen takia ei voi tutkia. Onhan linnasta jopa väitöskirja ja myös muuta on julkaistu. Minä ja Päivi voisimme keskustella tästä asiasta varmaan pitkäänkin, mutta ehkä mieluummin muut voisivat jatkaa. Sanon kuitenkin, että linnassa oli kokovuotisessa työssä kaksi tutkijaa koko 1970-luvun ja 1980-luvulle asti. He tekivät valtavasti tutkimuksia, mutta voi ihmetellä, miksei kertomuksia ja luetteloita ole tullut? En oikein myöskään ymmärtänyt sitä, ettei kronologiaa ole ja että sen takia ei voi tutkia.

Päivi Luppi: Tarkoitin löytömateriaalia, siitä puuttuu kronologia. Esimerkiksi linnan keramiikka. Se voi olla pitkällekin 1200-luvulle aivan rautakautista.

Elias Härö: Mutta onko kronologian puuttuminen tutkimuksen este? Pikemmin aineiston järjestämättömyys ja kertomusten puuttuminen.

Lauri Pohjakallio: Haluaisin sanoa Hannulle, että esimerkiksi aarnivalkeiden sanotaan olevan aarten paikalla ja sillä tavalla myös Muinaismuistolain paikannimet saattavat liittyä muinaisjäännöksiin.

Matti Huurre: Muinaismuistolaisihan huomattavat muistot mainitaan yhtenä kriteerinä muinaiskohteisiin liittyen.

Aki Pihlman: Perustutkimusta on todella hyvin vähän, se on kyllä aivan totta. On sitä tosin tehty ja ainakin Turussa on mahdollisuuksia myös kronologiaan.

Knut Drake: Parin vuoden päästä Aki julkaisee Turun linnan esineistön. Rakennuspuolella Markus taas julkaisee kohta keskiajan kirkkojen typpologian.

Markus Hiekkanen: Kronologian puute aiheuttaa sen, että ongelmat kasautuvat. Knutin toive päästä kronologisten kysymysten ulkopuolelle ei valitettavasti toteudu ennenkuin raamit ovat kunnossa. Se ettei ole kronologiaa, johtuu tietysti aika suu- relta osalta suljettujen löytöjen puutteesta. Ei ole keskiaikaisia hautakombinaatioita. Toisaalta ei ole myöskään suhteellisesti ajoitettavia kerroksia, Turkua lukuunottamatta.

Knut Drake: Turun linnan tutkimusprojektin puitteissa tilanne todennäköisesti paranee.

Aki Pihlman: Turun maakuntamuseossa olen yrittänyt lanseerata systemaattista tutkimusta ja sellaisten aineistojen käyttöä, joista voisi syntyä kronologiaa. Esineaineistohan pitäisi olla runko. Jotain on toki tehtykin, viittaan vain viimeaikaisiin julkaisuihin.

Knut Drake: Keskiajan kaupungit -projektin raporttien lisäksi on tullut aika monta selvitystä.

Markus Hiekkanen: En minäkään ole niin ehdoton väitteessäni kuin kuulostaa, mutta hyvin puutteellinen näyttää tilanne kylä olevan. Esitän yksinkertaisen analogian: jo 1900-luvun alussa Hackman loi vanhemman rautakauden esinekronologian, joka on edelleen kestävä. Sama tehtiin hiukan myöhemmin myöhemmälle rautakaudelle. Kysynkin, missä on Suomen keskiajan esineellinen kronologia? En voi olla sanomatta, että jäljessä ollaan, lähes vuosisata, mistä se sitten johtuukin. Ehkä siitä, että ilman suljettuja tai edes semisuljettuja löytöjä ei tule niin johdonmukaista kokonaisuutta kuin suljettujen löytöjen esineiden avulla. Tämä se aiheuttaa tuskaantumista. Siitä valitti Jussi-Pekka monesti kun rakensi Kuusiston kaivauslöytöjen kronologiaa.

Aki Pihlman: Ennen kaikkea vaikeudet johtuvat siitä, että keskiajan kaivauksista saatu aineisto on tasoltaan sellaista, että siitä on vaikea saada irti hedelmällisiä ajoituslähtökoh- tia. Niitä joutuu käsittelemään ilman kontekstia. Siksi myös erilaiset kulttuuriyhteydet jäävät selvittämättä. Pitäisin yhtenä tärkeänä avauksena tältä kannalta kaivausten voimakasta lisäämistä. Keskiajan aineisto avautuu nimittäin sitä paremmin, mitä enemmän sitä on. Hyvä esimerkki on keramiikka, jossa tilastolliset menetelmät ovat mahdollisia. Tällaisia kaivauksia on saatava lisää.

Elias Härö: Epäilemättä niitä on saatava lisää. Vielä tärkeämpää on se, että tehdyt kaivaukset saatetaan loppuun aina julkaisuksi asti. Keskiajan arkeologian kannalta on todella aika fataali tosiasia, että Hämeenlinnan keskiaikaiset löydöt ovat konservoimatta, luettelointi puutteellinen ja tieteellisen käsitteily kesken. Tämä johtuu muun ohessa myös siitä, että asian merkitystä ei ymmärretty siinä muinaistieteellisessä hallinnollisessa kokonaisuudessa, jossa asiaa aikanaan käsiteltiin. Esinetutkimus ei ole saavuttanut sitä asemaa tutkimuksessa, jonka sillä olisi pitänyt olla. Tämän asian esilleottaminen nyt on sitäkin tärkeämpää. Sama koskee museoviraston historiallisen ajan maalöytövarastoa. Se on surkeassa tilassa.

Knut Drake: Siirryn Ruotsiin. Sikäläisten kollegojen kanssa keskustellessani on tullut esille, että siellä vielä 1950-60-luvulla vain yksi henkilö hoiti kaikki keskiajan kaivaukset ja rakennushistorialliset tutkimukset. Hän oli Iwar Andersson. Koulutukseltaan hän ei ollut arkeologi. Vasta vuonna 1965 alkoi keskiajan arkeologian opetus Lundissa. Nyt Ruotsissa on kymmeniä Keskiajan arkeologeja ja töitä riittää kaikille. Ruotsi olkoon esimerkki meille!

Tämän jälkeen siirryttiin teemaan **Tulevaisuus**. Ensimmäiseksi oli **Andres Tvaurin** alustus aiheesta **Keskiajan tutkimus ja opetus opiskelijan näkökulmasta** (julkaistu Muinaistutkijassa 2/1992), jonka jälkeen **Ari Siiriäinen** tarkasteli Keskiajan arkeologian opetuksen näkymiä Helsingin yliopistossa, **Aki Pihlman** puhui **Kaupunkiarkeologian tulevaisuudesta**. **Derek Fewster** esitti lopuksi **Vision Suomen keskiajan tutkimuksen tulevaisuudesta** (julkaistu muokattuna Muinaistutkijassa 2/1992). Puheenjohtajana oli **Elias Härö**.

Unto Salo: Sallittakoon pieni mainoskatko: Turun yliopistossa on vuodesta 1985 lähtien arkeologiassa ollut kuuden viikon erikoistumisosa keskiajan arkeologiaan. Se on painottunut kaupunkiarkeologiaan. Myös dosentti Knut Drake on luennoinut joka toinen vuosi, joskus joka vuosi. Muutkin ovat luennoineet keskiajasta. Myös meillä on ollut opiskelijavaihtoa Åbo Akademin välillä, sitä voisi sanoa synergiaksi. Keskiajan materiaaliahan on Turussa maakuntamuseossa on paljon laajojen pelastuskaivausten ansiosta. Niinpä opiskelijat ovat ikäänkuin uineet keskiajan arkeologiaan. Opinnäytteitä siitä ovat tehneet esimerkiksi Aki Pihlman ja Pentti Koivunen. Marita Kykyri on käsitellyt aihetta puurakennukset ja tekniikka arkeologisessa aineistossa. Tänä vuonna Satu Mikkonen-Hirvonen on alkanut käsitellä Uudenmaankadun aineistoa. Aino Pietikäinen käsittelee keskiaikaisten kirkkojen korologista suhdetta myöhäisrautakautisiin löytöpaikkoihin. Edelleen Anna-Kaisa Sjölund tekee opinnäytettä Ulvilan Liikistöstä. Satakunnan keskiaikaisten kirkkojen suhde myöhäisrautakautisiin kalmistoihin on myös työn alla. Vielä haluaisin sanoa, että meillä oli pitkälle hankittuna apulaisprofessori laitokselle ja hänen alakseen oli ajateltu keskiaikaa. Hyvä ajatus meni valitettavasti nurin.

Elias Härö: Tässä puhuttiin yliopistojen välisestä synergiasta. Ehkä olisi mahdollista rakennusarkeologian yhteydessä miettiä yhteistyötä museoviraston ja yliopistojen välillä. Se palvelee molempia osapuolia.

Knut Drake: Minäkin haluaisin mainostaa. Suomen Akatemian rahoittamassa Turun linna -projektissa valmistuu useita opinnäytteitä. Esimerkiksi Kari Uotila valmistuu väitöskirjaa ja Marita Kykyri lisensoitettua Kastelholmasta. Aki Pihlman jatkaa lisensoitettua tekoa keramiikasta ja muista astioista. Leena Törnblom tulee tekemään väitöskirjan Juhana Herttuan

hallinnosta Turun linnassa. Aki otti esiin keskeisen kysymyksen eli mitä voidaan vielä saada aikaan virastotutkimuksella. Museovirasto on ollut jo 100 vuotta tutkiva viranomainen. On korjattu linnoja, kirkkoja ja milloin mitäkkin. Myös kaupungeissa on seurattu kuoppien kaivamista. Viime vuosina on tehty kaivauksiakin. Kysymykseni on, eikö kenttätutkimusten pitäisi olla tutkimuksen tarpeiden mukainen eikä päinvastoin? Mutta miten siihen päästä? Mistä rahoitus? Hyvä alku oli Koroinen, sitä alettiin kaivaa tutkimuksen tarpeista, mutta se tyssäsi siihen. Toinen on Vanhalinna. Vielä lisäksi on Valmarinniemi ollut esimerkki, jota kannattaa seurata. Yksinkertaisesti ei ole ollut rahoja. Tulevaisuutta katsoen Suomen Akatemia on ainoa virallinen elin, joka voi saada jotain aikaan.

Ari Siiriäinen: Historiallisen ajan arkeologia on oivallinen laboratorio tehdä tutkimuksia erilaisilla lähdeaineistoilla. Siitä voisivat esihistorian arkeologit ottaa oppia. Esihistoriassahan lähitieteet tai aputieteet useimmiten ovat luonnontieteitä ja näkökulma tulee sen takia yksipuoliseksi. Suhteet muihin humanistisiin tieteisiin jäävät ohuiksi.

Elias Härö: Nyt on aika asettaa alku seminaarin loppukeskustelulle. Antaa kaikkien kukkien kukkia!

Unto Salo: Kiitän Tvauria Viron ja Suomen rinnastuksesta. Se herätti monenlaisia ajatuksia. Kristillistymisen erilaisuus on ilmeinen Viron ja Suomen kesken. Suomessa keskiaikainen kristillisuus oli enemmän tai vähemmän pinnallista, syvempää vain yhteiskunnan johtokerroksissa. Syvä maaseutu on ollut pinnallisten uskomuksien varassa, tavat toki on opittu. Vasta 1700-luvun herätysliikkeiden mukana tulee syvempi uskonnollisuus. En tiedä Viron kirkkohistoriaa, mutta luulen ettei siellä herätysliikkeillä ole osuutta. Sitten Tvaur käsitteli myös esineellistä hautausta ja sen päättymistä. Meillä on huonot tiedot, sillä myöhäisimpiä kalmistoja on hyvin vaikea ajoittaa. Markus on kirjoittanut kirkoista ja niiden alta löydettyistä rautakautisista esineistä, jotka kai ovat haudoista. Jos tekee päätelmän niin vielä kirkkojen aikaan ei vainajia haudattu ilman esineitä. Vielä toinen asia kristillistymisprosessista ja erosta Suomen ja Viron välillä. Viroon tuli miekkälähetys, Suomessa se ei ollut niin leimallista. Alkuvaiheessa oli kysymys kristinuskon diffuusiosta kuten Leena Koiviston gradu viime vuodelta osoitti. Virusmäen ja Taskulan hautojen perusteella Taskula on 1000-luvun kalmisto ja sen esineistössä on kristillisiä piirteitä. Sen sijaan puolen kilometrin päässä oleva Virusmäki säilyttää polttohautauksen vallitsevana vielä 1000-luvulla. Haudoissa näkyvät ulkomaisten kontaktien erot. Taskulassa on runsaasti ulkomaaisia esineitä, Virusmäessä konservatiivista, sisäänpäin kääntynyttä. Kristinuskoon liittyviä esineitä kuten ristejä tuli yhteiskunnan johtoaineksen ja kauppiaiden mukana. Tämä liittyy varmasti primsignaatioon. Koivisto on edelläkävijä kristillisen esineaineiston tulkitsemisessa.

Elias Härö: Et kai tarkoita sitä, että suomalaiset olisivat olleet flegmaattisia?

Unto Salo: En suinkaan, vaan kyse oli diffuusiosta. Muutos tuli sisältä, ei ulkoa.

Markus Hiekkänen: Vastaisin mielelläni Unton kommenttiin kirk-

kojen ruumishautalöytöihin. Kirkoissa tekemieni arkeologisten tutkimusten perusteella ei yhdessäkään tapauksessa voi sanoa, että niistä löytyneet rautakautiset esineet olisivat kuuluneet hautoihin ja saati sitten kirkon lattian alle tehtyyn hautaukseen. Vuonna 1984 kaivoin Rengon kirkon, joka oli hylätty 1600-luvulla. Sieltä ei siten tullut niitä 1700-luvun hautoja jotka ovat yleensä kirkoissa tuhonneet varhaisemmat hautaukset. Rengossa näistä varhaisista haudoista kävi vastaanano-mattomasti ilmi se, että 1400-luvulta 1600-luvun puoliväliin hautoihin ei pantu lainkaan esineitä, ne olivat täydellisen löytötyhjiä. Vasta 1600-luvun loppupuolen ja satunnaisissa 1700-luvun haudoissa oli jokunen selvästi vainajan mukaan pantu esine, sormus, lasihelminauha. Olen viittisen vuotta sitten kirjoittanut, että yhtä hyvin kuin haudoista ovat rautakautiset esineet voineet joutua kirkkojen lattian alle 1700-1800-luvulla, jolloin kirkkoonhautaaminen lopetettiin ja haudat täytettiin muualta tuodulla maalla. Esineet ovat hyvin voineet joutua kirkkoihin tämän täyttömaan mukana. Olen edelleen samalla kannalla. Mielenkiintoinen kysymys on esineiden luonne. Ne ovat nimittäin vain myöhäisrautakautisia, lähinnä ristiretkiaikaisia. Palonjälkiä niissä ei ole. Sitten haluaisin sanoa Knutille, joka mainitsi Valmarinniemen esimerkillisenä kaivauskohteena. Tulokset olivat vähien tietojenkin perusteella hienot, mutta yhtä kiistatonta on, että täälläkin on kaivauskertomuksen, luettelon ja muun tekeminen laiminlyöty. Puhumattakaan julkaisusta. Silti on jatkettu muualla uusilla kaivauksilla. Juuri tällaiset pilaavat hyvän asian. Museovirasto tekee epäilemättä paljonkin virkatutkimusta, joka ei ole niin hohdokasta, mutta luulenpa, että kertomus Valmarinniementä olisi museoviraston puitteissa jo tehty.

Unto Salo: Näyttävätkö, varsinkin hevosenkänkäsoljet, poikkeavan hautojen esineistä?

Markus Hiekkanen: Eivät mielestäni, ne ovat Salmon tavallisia myöhäisiä tyypejä. Samoin ketjunjakajat ja pronssispiraalit ovat tunnettuja. Tietysti on täysin uniikkeja esineitä kuten Lempäälän vuorikristalliriipus. Eräs asia on mielenkiintoinen: aseita ei kirkoista ole.

Helena Edgren: Haluaisin palata tuohon suomalaisten ja viroilaisten eroon. Näyttää siltä, että suomalaiset olivat tekopyhempinä kuin virolaiset. Suomalaiset olivat pakanoita, mutta luopuivat esineistöstä ja korvasivat vanhat jumalansa uusilla pyhimyksillä. Tiedetään, että vielä 1500-luvun alussa joutuivat Turun piispat puuttumaan pakanallisiin tapoihin jopa Länsi-Suomessa. Karjalassa jouduttiin käymään läpi hyvin syvälläkin meneviä selvityksiä. Ei se ihan johdonmukaista ole ollut sillä tavalla kuin Salo sanoo. Tässä tullaan Arin esitykseen monista lähdeaineistoista ja niiden käyttämisestä. Eri aineistoista saadaan erilainen kuva keskiajasta. Se näkyy hyvin tässä.

Eljas Orrman: Täytyy ottaa huomioon, ettei kristinusko tullut yksin, vaan sen rinnalla oli muita ilmiöitä. Huomattava ero Baltian ja Suomen välillä on se, että Virossa kristinusko tuli täydessä feodaalisessa muodossa. Suomeen se taas tuli ruotsalaisen rakenteen mukaan. Ei tätä kuitenkaan pidä idealisoida, se oli silti hierarkkinen ja väkivaltainen. Eroa kuvaa hyvin se Nielsenin esittämä tulkinta vuoden 1343 talonpoikaiskapinasta. Sen laukaiseva syy oli tieto talonpoikien keskuudessa, jonka

mukaan Tanska oli myymässä pohjoista Viroa Ritarikunnalle. Eli pelättiin joutumista vielä pahempaan kuin oli siihen mennessä. Tanskan herruus oli joka tapauksessa vähemmän feodaalista kuin saksalaisperäinen Ritarikunta. Suomessa samanlainen oli Mecklenburgilaisaika, joka oli vaikea, Liinmaan linna ja muut. Eräänlainen parenteesi, jossa tulevat näkyviin uudet suhteet. Tämä on huomioitava näkökulma.

Markus Hiekkänen: Voisi mahdollisesti esittää hypoteesin, että 1300-1500-lukujen kyläkalmistot Virossa ovat vastarinta-ajattelun kuva. Kalmistoja tutkinut Heiki Valk voisi varmaan tässä tuoda esiin mielenkiintoisia näkökulmia. Toinen puoli asiassa on se, että Suomessa vastaavia keskiaikaisia esineellisiä kalmistoja ei kerta kaikkiaan ole. Joku voisi sanoa, että niitä vain ei ole löydetty, mutta epäilenpä, onko kyse tästä. Haluaisin tässä esittää paralleelin Suomen siirtymiselle kristinuskon aikaan. Se on Ruotsi. Siellä oli itse asiassa sama tilanne kuin Suomessa, jos siirretään vuosilukuja 100-150 vuotta taaksepäin eli 900-luvun lopulle ja 1000-luvun alkupuolelle. Siellä tapahtuu ainakin näennäisesti kivuton, epädramaattinen siirtyminen löydöllisistä hautauksista löydöttömiin. Keskiaikaiset kirkkopitäjät muodostuvat ja näkyvät pian sen jälkeen. Muutos ei ollut sen väkivaltaisempi kuin Suomen rintamaapitäjissä. Itse asiassa sama paralleeli voi tulla kysymykseen Tanskassa ja Norjassa, mutta vieläkin aikaisemmin. Mitään romantikkojen edellyttämää suomalaisen yhteiskunnan järjestäytymistä ennen kristinuskoa ei ole ollut.

Elias Härö: Tässä näyttää tulevan esille kiinnostavia finesieroja eri maiden välillä.

Unto Salo: Jossain vaiheessa on ilmeisesti tämä kristinuskon omaksuminen tapahtunut käräjillä, on tehty yhteispäätös. Se on selitys hautautustavan nopeaan muutokseen.

Knut Drake: Derek on pohtinut erittäin samanlaista asiaa kuin minä. Minun mielestäni on kuitenkin neljä vaihetta eli ennen vuotta 1918 on ajanjakso jaettava kahtia. Näistä ensimmäinen on 1850-luvulta vuoteen 1899. Heitä olivat fennomaanit, J.R. Aspelin, hän näki suomalaiset sukulaiskansat, mikä sopi poliittisesti. Sen sijaan ahvenanmaalaisia Hausenia ja Bomanssonia ei kiinnostanut Venäjä ja suomalaiset, vaan Kastelholm, Kuusisto, Naantali. He halusivat osoittaa yhteydet Ruotsiin. Syntyy myös kilpailu Kansallismuseon fennomaanien ja Turun kaupunginmuseon svekomaanien välillä. Vasta vuonna 1899 tuli uusi vaihe, jolloin suomenmielisetkin kääntyivät länteen. Loppuksi 1918 tuli raja itäänpäin ja katkaisi kokonaan. Haluaisinkin protestoida sitä esitettyä ajatusta vastaan, että pitää olla ruotsinkielinen ollakseen keskiajantutkija.

Elias Härö: Olet siis sattumalta keskiajantutkija?

Knut Drake: Kyllä. Jouduin siihen Hämeen linnassa sattumalta, se vain kävi niin. Tarvitsin töitä. Vielä yksi protesti Andrekselle, joka sanoi, että onneksi virolaisista ei tulut ortodokseja. Ei kai siinä ole mitään eroa katolisen uskon suhteen, aatteellisesti. On sama, mitä uskontoa tunnustaa.

Elias Härö: Periaatteessa niin on, mutta historiallisesti on aika merkityksellistä. Venäläistäminen olisi tapahtunut paljon tehokkaammin.

Knut Drake: Kyllä, muttei kai se muuten ole ongelmallista.

Markus Hiekkänen: Jos haluaisin omasta puolestani sanoa jotain loppumieliäpidettä seminaarissa niin se on tämä. Osaksi aatteellisista vaiheista johtuen ovat lähinnä monumentit olleet Suomen keskiajan tutkimuksen kohteina. Niiden taakse jää se valtava varsinkin myöhemmän keskiajan kenttä, joka on anonyymia ja tutkittavissa profaaniarkeologialla. Suomen näkymättömien maatyöläisten ja talonpoikien arkeologia on se, jossa laajin työ tehtävänä. Tiedämme historiallisista lähteistä Suomessa asuneen keskiajan lopussa 200.000-250.000 ihmistä. Pääosa heistä ja heidän työnsä tuloksista ja jäljistä on arkeologiselta kannalta kadoksissa ja tutkimattomina.

Elias Härö: Hyvänä esimerkkinä tästä tutkimuksen monumenttisuuntautuneisuudesta on Hämeen linna. Se itse asiassa rakennettiin valtapoliittisista syistä ja samasta syystä sitä tutkitaan. Sille annettiin menneinä vuosikymmeninä melkoisen suuri aatteellinen merkitys.

Päivi Luppi: Olen nuorempaa Hämeen linnan tutkijasukupolvea, enkä ole huomannut poliittisia syitä. Restauraointijakona voi sanoa, että vielä 1950-luvulla oli keskiaika arvokkaampaa kuin esimerkiksi 1600-luku. Autonomian aika ei ollut senkään arvoista.

Unto Salo: Fewsterin esitys oli hyvä ja mielenkiintoinen. Ehkä me arkeologit elämme kentässä, jossa on erilaisia ideologioita. Niiden ulkopuolella emme voi olla. Ne voivat olla tietynlainen tutkimuksen käyttöpääoma. Ei se ole vaarallista, kyllä prosessi korjaa itsensä.

Eeva-Maria Viitanen: Arkeologinen tutkimus liittyy siihen, mitä ympärillä tapahtuu. Valitetaan, ettei ole resursseja. Sehän riippuu meistä, meidän voimme tehdä Markuksen mainitsemat 250.000 ihmistä kiinnostaviksi. Meistä itsestämme se riippuu, haluammeko istua tutkijankammiossamme 20 vuotta ja vain tutkia. Meistä riippuu, mitä tapahtuu meille. Historiassa esimerkiksi keskitytään talvisodan syttymisen syihin, ne on tehty kiinnostaviksi yleisölle.

Elias Härö: Päiville haluaisin sanoa sen, että Hämeen linnan osalta tehtiin päätös restauroinnista jo 1930-luvulla. Päätöksen tehneet herrat, muiden muassa Nils Cleve ja C.A. Nordman, ajoivat asiaa vanhalla ideologialla ja johtivat myös. Siksi rengit kuten Knut Drake ja minä emme voineet vaikuttaa tutkimuksen kysymyksenasetteluun, se oli annettu. Myös Antero Sini-salo ja C.J. Gardberg joutuivat tähän, meitä aikaisemmin. 1950-60-luvulla Muinaistieteellisen toimikunnan kapasiteetti meni näihin linnoihin, se oli uhkarohkea yritys. Olkoon tästä työstä mikä tulos tahansa niin kriittinen ja objektiivinen arviointi on paikallaan. Se on hyödyllistä kaikille.

Markus Hiekkänen: No, linnat on nyt kaivettu, ja ne ovat uusiutumaton kulttuurivara.

Elias Härö: Ei ole tietenkään samoja linnoja kaivettavina, mutta toisia on olemassa.

Markus Hiekkänen: Ehkä niihin vanhoihin kasvaa uusi kulttuuri-

kerros. Derek taisi tehdä jonkinlaisen rajan keskiajan arkeologisissa tutkimuksissa viime sotien kohdalla. Mielestäni tällaista rajaa tai murretoa ei näy ainakaan kirkoissa. Arkeologiset tutkimukset alkoivat käyttökirkoissa 1920-luvun alussa. Samalla tavalla, siis menetelmillä ne jatkuivat sotien jälkeen. Sitä mitä Juhani Rinne ja Iikka Kronqvist tekivät 1920-30-luvuilla, teki Reino Palmroth 1950-luvulla. Vasta Olavi Tapio muutti systeemin.

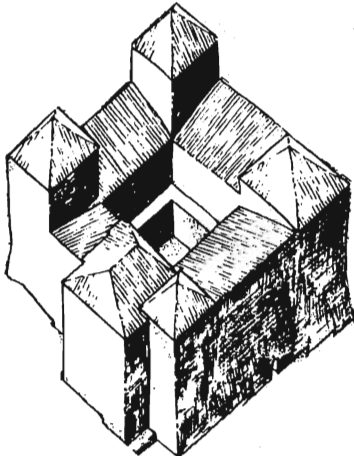
Eeva-Maria Viitanen: Teen ehdotuksen Fibula ry:n suunnasta. Kirjoista ei kaikkea voi kysyä, jos haluaa tietää keskiajan arkeologiasta. Olisiko mahdollista, että eri laitokset yhteistyönä tekisivät lyhyen opintosarjan, esimerkiksi yksi opintoviikko, keskiajan arkeologiasta. Siinä esimerkiksi kymmenen tutkijaa voisi kertoa omista tutkimuksista, aina teollisuusarkeologiseen tutkimukseen asti. Niitä voisi pitää Turussa ja Helsingissä vaikka viikonlopun aikana. Olisiko tällaiseen halua? Esimerkiksi Hiekkänen voisi puhua kirkoista, Heikkinen Helsingin Vanhasta kaupungista, Uino Karjalasta. Saataisiin elävää tietoa opiskelijoiden piiriin ja kiinnostus heräisi.

Markus Hiekkänen: Kuka voisi tuohon vastata ei?

Knut Drake: Meidän Keskiajan arkeologian seurassamme Aki Pihlman toi tämän ajatuksen esiin viime syksynä. Se on vain organisoitava. Pelkkä resurssikysymys.

Elias Härö: Aika käy vähiin ja meidän on syytä lopettaa, juhlaillallinen odottaa. Haluan kiittää kaikkia keskustelijoita niistä arvokkaista asioista, joita he ovat tuoneet esiin. Moni idea on varmasti jäänyt itämyään. Kiitän myös kaikkia muita, runsaslukuista yleisöä.

Anne Vikkula: Haluaisin puheenjohtajan ominaisuudessa lausua Suomen arkeologisen seuran puolesta kiitoksen kaikille osallistujille ja alustuksenpitäjille. Kaikkien teidän läsnäolo osoittaa suurta kiinnostusta historiallisen ajan arkeologiaa kohtaan. Järjestäessämme Markuksen kanssa seminaaria emme arvanneet tänne tulevan näin paljon. Kiitän teitä kaikkia ja toivottavasti keskustelut johtavat käytännön konkreettisiin ehdotuksiin.

Lauri Pohjakallio

Satakunnan Historia I,1. Matti Huurre: Satakunnan Kivikausi. 235 sivua. Rauma 1991. Teos alkaa Pentti Alhosen kirjoittamalla osuudella Satakunnan luonnon geologinen historia, 71 s.

Matti Huurteen kirjoittama Satakunnan kivikausi poistaa Satakunnan esihistorian tuntemusta pitkään vaivanneen puutteen. Kivikauden jälkeiset ajanjaksot on julkaistu takaperoisessa järjestyksessä jo aikaisemmin: Helmer Salmon kirjoittama rautakausi v. 1952 ja Unto Salon pronssikausi 1981.

Taikakaluja

Satakunnan kivikausi alkaa tutkimushistorian selvittelyllä. Ensimmäiseksi muistutetaan ennen tieteellisen tutkimuksen alkua olleista kiviesineiden alkuperää ja tarkoitusta olleista käsityksistä. Kivikirveitä ja talttoja sanottiin ukkosenvaajoiksi. Ukko ylijumalan uskottiin sinkoilevan niitä salamoiden mukana maahan. Pidettiin selvänä, että niissä oli parantavaa taikavoimaa. Esineistä lohkaistiin murusia, jotka jauhettiin ja nautittiin nesteen kanssa. Tämän lääkkeen uskottiin tehoavan kaikkiin sairauksiin. Usko kivikirveiden yliluonnollisuuteen on yleismaailmallinen.

Miten kivikautta tutkitaan

Otsikon alle on kerätty selvitys arkeologian terminologiasta ja seikkaperäisesti käydään läpi niitä asiallisia tietoja, jotka ovat tarpeen kivikauden "historiaa" luettaessa. Tässä yhteydessä Huurre kertoo myös siitä, miten arkeologi liikkuu kentällä. Mitkä ovat ne lähtökohdat ja tekijät, jotka johdattelevat tukijoiden askeleita.

Tekijä kertoo lukijoilleen myös, että esihistoria ei ole pelkkää arkeologiaa. Humanistisen tutkimuksen rinnalle ovat nousseet luonnontieteelliset selvitykset. Niiden mukaantulon myötä ajoitukset ovat täsmentyneet ja huomattavastikin muuttaneet käsityksiä muinaisuutemme aikaperspektiiveistä. Radiohiiliajoitukset yhdistettynä siitepölytutkimuksiin ovat avanneet luonnon- ja maanviljelyksen historian kannalta aivan uusia ulottuvaisuuksia. Luonnon kehitystä selvittelee myös paleoekologia, menneisyyden "ympäristöoppi". Osteologiset luututkimukset, kivikautisissa lie-

sissä palaneina säilyneistä luista, antavat kuvan ajanjakson faunasta. Humanistisen tutkimuksen tehtäväksi jää selvittää, mitä eläimiä on käytetty ravinnoksi, mitä muihin tarkoituksiin.

Huurre selvittelee lukijoilleen mitä tiedämme kivikauden ihmisten rodusta ja kielestä. Hän valottaa myös muita perustekijöitä, joiden pohjalta muodostuu käsityksemme kivikauden väestön elämästä ja elinympäristöstä. Lisäksi pohditaan, ovatko tehdyt johtopäätökset kerran ollutta todellisuutta vai tutkijain luomusta.

Kivikauden jaksot

Luonnon suomien asutuksen alkamisen edellytysten selvitysten jälkeen tutustutaan siihen, mitä Satakunnan kivikaudesta tänään tiedetään. Taulukossa on selvitetty ajanjaksot: Suomensjärven kulttuurista (7500/7000-4200 eKr.) kivikauden lopun Kiukaisten kulttuuriin (2000/1900-1500/1300 eKr.). Tekstipuolella käydään läpi olennainen kaikille jaksoille kuuluvista kiinteistä muinaisjäännöksistä ja irtolöydöistä. Huomioon on otettu yksittäiset esine-tyypit, niiden ajoitus, merkitys, käyttötarkoitus, valmistustekniikka jne., aina sen mukaan mille elämän alueelle löydöt johdattavat kirjoittajan ja hän edelleen lukijansa. Samalle karttapohjalle laaditut eri ajanjaksojen levinneisyyskartat selkeyttävät ilmiöiden levinneisyyksien seuraamista. Erityisesti satakuntalaisille, mutta myös muille Satakunnan tunteville lukijoille tässä tarjottuu oivallinen "kirjallinen kiertoajelu" maakunnan kivikauteen.

Opettavia löytöjä

Esitellyksi tulee myös moni valtakunnallisestikin merkitävä löytö. Esimerkiksi Huittisten hirvenpään, tutkimushistorian kertaaminen osoittaa havainnollisesti niitä vaikeuksia, joiden kanssa arkeologinen tutkimus painiskelee. Samalla selviävät myös ongelman ratkaisuun vaikuttavat keinot. Vaikka tässä on päästy hyväksyttävään lopputulokseen tulee pitää mielessä, että moni muu tutkimus esitellään näennäisesti valmiina. Tulevat löydöt tai uudenlaiset selvitysten lähtökohdat voivat antaa vanhoille tulkinnoille uusia ulottuvuuksia.

Vuonna 1904 Huittisista löytynyt kiviveistos toimitettiin Turun historialliseen museoon, jossa se luetteloidtiin "hevosenpääksi". Myöhemmin hirvenpäästä kuvaavaksi tunnistettu esine luovutettiin Kansallismuseon kokoelmiin.

Hirvenpään todettiin löytyneen kivikautiselta asuinpaikalta. Siellä suoritettiin kaivauksia vuosina 1907 ja 1953. Näistä löytöinä talteen saadut hiottujen esineiden sirpaleet, hiomakivet, kvartsiesineet ja iskokset eivät autaneet hirvenpään ajoituksessa.

Julius Ailio vertasi hirvenpäästä itäeurooppalaisiin eläinpääkoristeisiin kupari- ja pronssiaseisiin. Niiden

mukaan hän ajoitti Huittisten hirven kivikauden lopulle.

Ville Luho totesi, että löytöpaikan korkeus n. 69 m, sopersi esikeraamisen ajan lopulle. Myös kaivauslöydöt viittasivat hänen mukaansa Suomusjärven kulttuuriin. Luho vertasi myös hirvenpään teknisiä yksityiskohtia muista kivikautisista esineistä tunnettuihin. Pohdiskelun lopuksi hän päätyi ristiriitaiseen lopputulokseen arvelleen, että hirvenpääveistos "voi olla mesoliittinen, varhaiskampakeraaminen tai myöhäiskivikautinen; viimeksi mainittu tuntuu vähimmin uskottavalta". Lopuksi hän piti veistosta mielummin nuorena kuin vanhana.

Christian Carpelan tarkasteli Huittisten hirvenpäätä v. 1974 lähinnä tyylin kannalta. Hänen vertailukohteenaan oli Rovaniemen Lehtojärveltä löytynyt puinen hirvenpääveistos, jonka radiohiili-ikä on n. 7740 vuotta, eli veistos on ajalta n. 5800 eKr. Löytöpaikan maankohoamisajoitus on 5500-5000 eKr.

Vuonna 1983 tehtiin Huittisten hirvenpään löytöpaikalta talletetuista hiilistä ajoitus. Tulos 7120 vuotta eli n. 5170 eKr. vahvisti sen esikeraamiseksi. Huurre tosin huomauttaa, että hirvenpää tehtiin pintalöytönä, joten sitä ei kiistattomasti voi yhdistää asuinpaikkaan. Toisaalta löytöpaikan kaivauslöydöissä ei ole mitään, mikä viittaisi sen nuorempaan käyttöön. - Lisäksi Huurre muistuttaa hirvenpään raaka-aineena käytetyn vuolukiven viittaavan idempänä Suomessa tai Karjalassa olevaan valmistuspaikkaan.

Porin Tuorsniemen verkkolöytö on toisella tavalla jännittävä. Siihen kuuluu lehmuksen niinestä tehtyä verkkoa sekä yli 800 männyn kaarnasta tehtyä, 15-30 cm pitkää, muotoiluttua kohoa. Talteen on lisäksi saatu joitakin puesineiden kappaleita, norpanluita ja kalan nikama. Luiden perusteella verkot on yhdistetty hylkeenpyyntiin. Siihen viittaa myös myöhemmille hyljeverkoille ominainen verkonkivesten puuttuminen.

Verkot ovat joutuneet aikanaan sekaisin. Ilmeisesti kyseessä on vähintään 20 verkon rippeet; tuskin siis yhden saalistajan, vaan isomman seurueen pyydykset.

Löytöpaikan korkeus, 11.5 m merenpinnan yläpuolella, merkitsee maan löytöpaikalla nousseen kuiville n. 300-350 jKr. Verkot ovat siis sitä vanhempia. Lähellä olevien tunnettujen löytöpaikkojen mukaan verkot ajoitettiin ensin esiroomalaiseen aikaan (n. 500-0 eKr.). Myöhemmin saatu radiohiiliajoitus antoi iäksi noin 1900 eKr. eli kivikauden lopun. Silloin alue oli saariston tuntumassa.

On mahdollista, että myrsky olisi repinyt rannalla kuivumassa olleet verkot mukaansa ja kuljettanut ne merelle. Toisen arvelun mukaan myrsky olisi voinut yllättä pyyntiseurueen ja jäälautalle nostetut verkot olisi aikansa ajalehdittuaan uponneet. Myrsky on syyllinen myös kolmanessa esitettyssä teoriassa. Pyyntiin ankkuroitu verkkojatta olisi irronnut ja toisiinsa sotkeutuneet verkot pai-

nuneet pohjaan yhdessä sykkyrässä. Varmuutta siitä, mitä todella tapahtui ei enää voida saada. - Todettakoon, että tämänkin löydön ilmitulo on ollut viemäriojan kaivuutyössä olleen valppaan henkilön ansiota.

Kivikauden kulttuurihistoriaa

Satakunnan kivikauden monipuolista löytöjen esittelyä seuraa toiseksiviimeinen pääkappale "Kivikauden elämää Satakunnassa". Vaikka se on luonnollisesti kirjoitettu satakuntalaisista lähtökohdista, tarjoaa teksti perusteellisen selvityksen Suomessa kivikaudella eläneiden ihmisten "elämisen oivalluksista". Käsitellyksi tulevat asuminen liittyvät asiat, tarvekalujen valmistus ja käyttö, puvut ja korut, elinkeinot, liikkuminen, yhteydet lähelle ja kauas, uskonto ja taide sekä yhteiskunta ja lopuksi selvitetään keitä olivat kivikauden satakuntalaiset.

Vaikka koko kirja peilaa Matti Huurteen vankaa edustamansa alan hallintaa, tulee sen monipulisuus esiin vallankin tässä kappaleessa. Maamme esihistorian hyvin tuntevana ja lukuisia esihistorioita kirjoittaneena tekijänä hän osaa oivallisesti vetää linjauksia Satakunnan ulkopuolelle silloin kun se asian selvittämisen kannalta on tarpeen.

Kirjan viimeinen kappale rakentaa sillan kivikaudesta pronssikauteen.

*

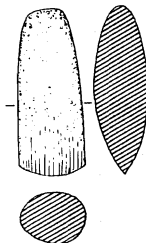
Satakunnan kivikausi on tilattavissa osoitteesta:

SATAKUNTALIITTO, PL 260, 28101 PORI

Puh. 939 - 320500

Kirjan hinta on 190 mk

*

KIRJALLISUUTTA

Janne Vilkuna, Kuoreveden esihistoria. Kuoreveden kirja ss. 21-41. 1991.

JUVEMMALLE (Jyväskylä 1992), juhlakirja Juvan täyttäessä 550 vuotta, sisältää mm. seuraavat artikkelit: Martti Koponen ja Hannu Poutiainen, Asutuksen ja luonnon historiaa; Esko Niiranen, Etelä-Savon paleoekologinen tutkimus; Matti Huurre, Remojärven kappelin jäljillä.

ELIAS 1•1992 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsenlehti) sisältää mm. seuraavat artikkelit: Sakari Pälsi, Muinaislinna (Kirjoitus kokoelmasta Vanhaa ja katoavaa, 1921); Eino Jutikkala, Martti Rapolan muinaismaisema.

Paul Stenman, Kaupunkiarkeologiset kaivaukset Kokkolassa/ Stadsarkeologiska utgrävningar i Karleby. kapsäkki / kapsäcken 1/1992, ss. 26-27. Pohjanmaan Museon tiedotuslehti.

Pirjo Uino, Inkerinmaan esihistoria. Inkeri - historia, kansa, kulttuuri, ss. 11-34). (toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo). SKS. Pieksämäki 1991.

J.-P. Taavitsainen, Suojoki in Keuruu: An ancient boat harbour in central Finland. Ss. 27-31, News Warp, the Wetland Archaeology Research Project, number 11, april 1992, ISSN 0950-8244.

Tuukka Talvio, Karkun Koirankallion viikinkiaikaiset rahalöydöt. Kotiseutu 1/ 1992, ss. 3-5.

Markus Hiekkänen: Near but far. Finnish and Estonian church architecture in the Middle Ages. Suomen Museo 1991, ss. 15-42.

J.-P. Taavitsainen, Cemeteries or refuse heaps? Suomen Museo 1991, ss. 5-14.

Maarit Ahlen, Suomen ja Ruotsin viikinkiaikaiset yhteydet riimukivien valossa. Suomen Museo 1991, ss. 43-46.

Jukka Luoto, Muolaan paimensauvaneula. Liite: Jaana Rii-konen, Paimion Spurilan paimensauvaneuloihin liittyvä tekstiilin jäännös (ss. 91-92). Suomen Museo 1991, ss. 77-95.

Suomen Museo 1991. Keskustelua. Jaakko Masonen, Härkätie, Nauristie ja Nakolinna, ss. 161-165. Jukka Luoto, Nauristie-Härkätie-Varikkonieni-Masonen, ss. 165-169.

Euroopan arkeologian suojelusta allekirjoitetaan sopimus Maltassa

Euroopan arkeologian perinnön suojelua koskeva yleissopimus allekirjoitetaan Maltassa loppuviikolla. Maltassa pidettävään Euroopan kulttuuriperintöministeriöiden kokoukseen osallistuu lähes 35 valtuuskuntaa. Suomen valtuuskuntaa johtaa opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen.

Kokouksessa keskustellaan myös arkeologisten kaivausten suorittamisesta nykyaikaisissa kaupungeissa sekä arvioidaan viime kesänä Krakovassa Puolassa pidetyn Etykin kulttuuriperintökokouksen seuranta.

Helsingin Sanomat 16.1.92

Kahdeksan tieteenalan suurtutkimus Varsinais-Suomessa

Ihmisen ja ympäristön vuorovaikutus selvitetään rautakaudesta nykypäivään

Turku
Helsingin Sanomat

Ihmisen ja ympäristön kokonaisvaltainen vuorovaikutus rautakauden alusta (500 eKr.) nykypäivään on aiheena monitieteisellä tutkimuksella, joka on alkamassa vuodenvaihteessa.

Turun yliopiston, Åbo Akademin ja Joensuun yliopiston yhteisenä kohteena on Varsinais-Suomi ja ennenkaikkea sen jokilaakso, jotka ovat muodostaneet vanhastaan luontaisia asutusalueita.

Kolmivuotiseen projektiin "Muuttuva miljöö - muuttuva yhteisö" on tähän mennessä myönnetty varoja noin 2,6 miljoonaa markkaa, ja siinä on mukana 37 tutkijaa.

Taustatietoa tulevaisuuden tutkimukselle

"Hanke on omassa lajissaan Suomen mittavin. Siinä on tutkijoita kahdeksalta eri tieteenalalta: arkeologiasta, historiasta, nimistöntutkimuksesta, etnologias-ta, maantieteestä, kasvitieteestä, eläintieteestä ja geologiasta", selvittää projektin vetäjä, emeritus professori Unto Salo.

"Työ on korostetusti mennei-

syiden tutkimista, mutta samalla saadaan taustatietoa nykypäivän ja jopa tulevaisuuden kehityksen ymmärtämiseen", muistuttaa apulaisprofessori Sakari Hänninen.

Hän ottaa esimerkiksi kasvihuoneilmaston, jonka aiheuttama ilmaston muutos on nykyisin keskeisiä ympäristötutkimuksen aiheita.

"Ilmaston muutos vaikuttaa maaperään, ja esimerkiksi nykyisin viljeltävät savimaat voivat muuttua vaikeammin viljeltäviksi sademäärän lisääntyessä", Hänninen kertoo. "Viljely pitäisi keskittää kevyemmille, paremmin vettä läpäiseville hiekkamailla ja rinteille, mutta ne on annettu Varsinais-Suomessa rakennusmaiksi tai kenties metsitetty."

"Projektin humanistisessa osuudessa korostuu asutushistoria. Esiroomalaisena aikana (noin 500 eKr. - 50 jKr.) useimmat asuinpaikat sijaitsivat merenrannan lähistöllä. Siitepölytutkimus kertoo, että viljely voimistui, mutta ravinnonhankinnassa oli olennaista kalastus, hylkeenpyynti, linnustus ja munien keruu", Salo kertoo.

Sisämaan asutus alkoi vasta keskiajan alussa. Jos kalmostojen määrä kelpaa todisteeksi, väestö

kaevoi silloin räjähdyksellä. "Ehkä siihen vaikutti uusi uskonto, tekniikka, ehkä kirkko, joka kiel- si jättämästä vastasyntyneitä heille", Salo pohdiskelee.

Vuosina 1250-1550 kylien rajat vakintuivat ja pitäjien ympärille saatiin rajat. Varsinais-Suomen pohjoisosissa tämä näyttää tapahtuneen 1300-luvun alussa, jolloin nykyisin nähtävyysohjeita pidettävä Kuhankuono maaston seitsemän pitäjän yhteiseksi sijain- pisteeksi.

"Kylälaitos juontuu kuitenkin jo kivikaudelta ja pitäjäjärjestä- tiot rautakaudelta. Tutkimus pyr- kii selvittämään, milloin esimer- kiksi varsinaissuomalaiset kylät yhdistyivät pitäjiksi. Oliko Varsi- nais-Suomi maakunta jo rauta- kaudella, vai koostuiko se erilli- sistä pitäjistä tai suppeammista yhteismaakunnista", Salo kysy- lee.

Helsingin Sanomat

16.1.92

Viikingit ehtivät uudelle mantereelle ennen Kolumbusta

Newfoundlandin viikinkikylä aloitti Euroopan siirtolaisten mähinnousun jo 1000-luvun alussa

Norjalainen viikinkiajan tutkija Helge Ingstad ja hänen arkeologivaimonsa Anne Stine löysivät Newfoundlandista 1960 toistaiseksi ainoan pohjoisamerikkalaisen viikinkikylän. Paikalla on nyt viikinkimuseo, jota Kanadan liittovaltio on hallinnut vuodesta 1973. Unesco on julistanut löydön 1978 maailmanperinnöksi.

Ingstadit olivat koonneet rannikkoja maisse, vesitse ja ilmasta Uudesta Englannista itse etsiessään merkkejä viikinkien rantautumisesta.

Kuten tavallisesti käy, he aloittivat etsintänsä väärästä suunnasta. Ehdittyään Newfoundlandin saaren pohjoiskärkeen, L'Anse aux Meadowsin kalastajakylään, jonne ei edes päässyt muuten kuin veneellä, George Decker-niminen kyläläinen vei heidät "intiaanikylän raunioille".

Ingstadit näkivät joukon nelion muotoisia kumpareita. He tunnistivat heti kylän ja rakennusten mallin islantilais- ja grönlantilaisperäiseksi viikinkien asutukseksi.

He värväsivät paikalle ryhmän norjalaisia, islantilaisia, ruotsalaisia ja amerikkalaisia arkeologeja, jotka kaivoivat löytöä kahdeksan kesää.

Ensilyöntö rengasneula

Yhdessä asunarakennuksen tulisijasta löytyi pronssinen rengaspieni neula, jolla viikingit sitoivat viittänsä olean yli. Toisesta rakennuksesta haravoitiin esiin kivinen öljylamppu ja pronssinen rukiinkehrä.

Arkeologien seulaan myös jäi pronssinen korun kappale, jossa oli kaiverruksia vanhalla norjalalla, samoin lasihelmi ja kovasin, jollaista oli käytetty pienten veitsien ja saksien teroitämiseen.

Kaivauksista löytyi myös tuohisia verkon painojen pitimiä ja luuneelean kappale, jossa silmä oli tehty poraamalla. Menetelmä oli toinen kuin intiaaneilla.

Silti löytö epäilytti. Olivatko esineet ehkä tuhansia vuosia alueella asuneiden dorseit-eskimoiden, beothuk- tai naskapi-intiaaniensa saalista viikinkialusten hyllystä, jotka olivat ajautuneet maihin?

Lopullinen todistus saatiin, kun nykyisen viikinkimuseon yhtenä valvojana toimiva George Deckerin poika Lloyd Decker iski lapionsa malmikuonaan ja karkeisiin naluoihin. Intiaanit eivät valmistaneet rautaa vuoden 1000 tienoilla.

Seppäkin mukana?

Radiohiiliäjoituksella naulojen todettiin olevan vuodelta 1080, plus tai miinus 70 vuotta.

"Nauloja oli säilynyt parin kilon verran", Lloyd Decker sanoi pajan paikalla.

"Maan kohoamisen takia pieneksi puoksi kutistunut joki oli tuhat vuotta sitten pajan kohdalla leveä suvanto. Tästä löytyi viikinkialuksen kansilankun kappale ja parituhatta puunkappaleita, joita oli työstetty sileällä metallikirveellä."

L'Anse aux Meadows Historical Parkin intendentti, tohtori Bruce Bradbury kertoo, että monet naulat olivat vääntyneet tai katkenneet.

Kylä molempine pajoineen toimi ilmeisesti tukikohtana ja kuivatelakkanasa, jossa alukset korjattiin ja huollettiin. Sitten ne purjehtivat rannikkoa myöten etelään tai läntivästä takaisin Grönlantiin tai Islantiin.

Joen varresta löytyi pieniä kappaleita esiintyviä suolamalmia, jonka raumtapitoisuus oli alhainen. Lähellä jokea oli maahan kaivettu miilu, jossa puuhiih valmistettiin.

Viikingit olivat tuoneet mukanaan seppän työkaluja kuten vasaran, alasiemen ja pihdit. Newfoundlandissa taut naulat olivat samanlaisia kuin ne, joilla Skandinaviassa niitattiin laudat yhteen.

Subarktista aluetta

Alue on aivan ikuisen roudan rajailla, subarktista, vaikka se on Lontoon leveysasteen paikkeilla.

Saagojen mukaan Amerikan löysi Leif Eiriksson noin vuoden tuhat tienoilla. Eiriksson kuoli noin vuoden 1020 paikkeilla. Silloin viikinkikylän takana kasvoi matalaa koivua ja vaaleuorista, lyhyttä paikallista kuusta, jota oli ehkä viety paluumatkalla puuttomaan Grönlantiin.

Vinlandiksi saagoissa kutsuttu alue oli saatantun olla etelämpänä. Villit rypäleet kasvasivat vieläkin New Brunswikkissa ja Lawrencevirran rannoilla.

"Rahitveneet ovat todennäköisesti kuljettaneet rypäleitä rusinoiksi kuivatettuna takaisin kotiin", Bradbury arvelee.

Viikingit purjehtivat rannikon tuntumassa ja yöpyivät nahoista tehdyssä teltantapaisessa ja taljoista neulotuissa makuupusseissa rannalla. Alus ui hyvinkin matalassa vedessä.

L'Anse aux Meadowsin kaivauksista löytyi saksanpähkinän sukuisia butternut-pähkinöitä, joita ei koskaan ole kasvanut Newfoundlandissa, mutta niitä tavataan vieläkin St. Lawrence'n suun etelärannalla.

"Toinen teoria on, että tämä tukikohta ja Newfoundland oli juuri se grönlantilaisaajan mainitsema Vinland", Bradbury sanoo. Saaga nimisi kaksi muuta lähialuetta, *Helluland* eli litteiden kivien maa (mahdollisesti Baffinin maa) sekä *Markland*, metsien maa (ehkä Labrador).

"Tällä niemellä kasvoi runsaasti karvaispensaita, joita tuskin viikinkikiekena, kasvatettiin Islannissa ja Grönlannissa. Voidaan nimittäin viiniä tehdä", Bradbury kertoo.

Kylän nimi tarkoittaa ranskaksi Nütyähteä. Alava pohjoisrannikko on kaivannutta ja ruohottunutta turvea, jotka takana horisontissa hämmästyttävät. Kivien ja roudan alla on ollut kirjotettuja joksua muotoon "vin", joksua "vend" tai "vind".

Ensimmäinen siirtolainen?

Tukikohdassa talvehti korkeintaan 130 ihmistä, joista perheitä oli vain muutama. Kylässä syntyi ehkä uuden maailman ensimmäinen eurooppalainen. Saagan mukaan Thorfinn Karlsefni'n vaimo Gudrid syntyi Vinlandissa pojan, jota kutsuttiin Snorriksi.

Kylän päälle ei rakennettu mitään tuuhanteen vuoteen. Viikingeille paikka oli silti omiaan. Suopuru kukki kotoisesti ja kankaalla kasvoi lakka ja puolukka. Lohi nousi jokeen. Rautamalmia ja puuta oli lähellä.

Tutkijoita on askarruttanut syvä viikinkien pikaiseen lähtöön. Viikingit saivat ehkä alkuasukkaiden vihat päälle. Eirikin saaga kertoo ettei viikinkit surmasivat ensimmäiset näkemänsä intiaanit tai eskimot, joita he kutsuivat halveksuvasti *skraelingeksi*.

Kanoottiensa alla nuuketteet yhdeksän skraelingia eivät ehtineet edes kömpä ylös ennen kuin viikinkien kirveet putoivat. Tämä tuskin paransi naapurisuhteita.

Purjeitte Rioonkin

Puistoon on rakennettu malliksi tuvekatettiin viikinkiasumus ja ulkorakennuksia. Ulkoalueet ovat paksun lumen alla talvisin, mutta viikinkiseo on avoinna ympäri vuoden.

Mitään vahakabinetteja ja maadnaldseja kylän asukkaat eivät halu mutta toimiva ulkomuseo on esitysliialla.

Hankalan matkan takia puistosekäy vain 20 000 vierasta vuodessa. Norjalaisten ja islantilaisien myösyntyisten viikinkien simuloissa viime elokuussa toisen maininnousun vieraita kävi museossa yhdessä päiväälkekin 6 000.

Leif Eirikssonin vanavedessä tulle purjehtijat jatkavat seikkailuaan komeilla aluksella Brasiliaan. Siellä viikinkien jälkeläiset aikovat kesäkuussa osallistua YK:n ympäristökongferenssiin.

Lauri Toivainen

Helsingin Sanomat

2.11.91

Sakeista sumuista viikinkien Vinlandiin Labradorin ja Newfoundlandin tutkija Väinö Tanner määrätty saagojen avulla ensimmäisten eurooppalaisten reitin Pohjois-Amerikassa

Jukka-Pekka Lappalainen

Labradorin rannikolla usein valitseva tiheä sumu pakotti 1930-luvun suuren suomalaisen tutkimusmatkailijan Väinö Tannerin työtovereineen jaskemaan laivansa ankkurit alas ja odottamaan horisontin selkenemistä. Tanner piti mielenrauhaansa yllä vanhoja islantilaisia saagoja lukemalla.

Professori Kalevi Rikkinen valaisi Tannerin työtä myös Vinlandin, Newfoundlandin pohjoiskärjessä sijaitsevan viikinkien tuhannen vuoden takaisen kylän löytöhistoriaa tiistaina Säätytalossa jatkuella Tieteen päivillä.

Professori Väinö Tanner — hän oli syntynyt samana vuonna kuin samanniminen poliitikko — johti 1937 ja 1939 kahta tutkimusretkikuntaa Labradoriin ja Newfoundlandiin. Tanner oli maantieteilijä, geologi ja antropologi. Hän harrasti ulkopoliittikkaa, esihistoriaa ja sosiologiaa ja oli asiantuntijana Tarton rauhanneuvottelujen suomalaisessa valtuuskunnassa, jonka jäsen hänen tunnetumpi kaimansa oli.

Tutkimusretkien tulokset hän julkisti yli 900-sivuisena englanninkielisenä teoksena. Tannerin retkille osallistuivat muun muassa Ernst Håkan Kranck, pysyvästi Kanadaan muuttanut geologi, josta tuli jo 1948 Montreaalin McGill-yliopiston geologian professori, ja nuorimpana Ilmari Hustich, kasviomaantieteilijä, sittemmin akateemikko. Retkikunnat liikkuvat omalla laivalla Labradorin rannikkoa ja kävivät usein myös maissa. Vesitasolenkone auttoi 1939 perehtymään laajan niemimaan sisäosiin.

Tanneria tuskastutti, että työt etenivät välillä hitaasti. Sumussa, toimitetossa odotuksessa, hän innostui tosissaan etsimään vanhojen islantilaisien saagojen kertomia paikkoja. Missä olivat Helluland? Markland? Vinland?

"Tanner analysoi saagojen tekstejä seuraten sanatakarasti Bjarni Herjulfssonin matkaa kesällä 986, Leif ja Torsten Eirikssonin matkaa vuonna 1000 sekä

Torfinn Karisevnesin matkaa vuosina 1003—1006", Rikkinen kertoo. Tuohon aikaan Grönlandin eteläkärjessä oli jo pysyvää viikinkiasutusta.

"Tannerin mukaan viikingit täältä purjehtivat Grönlandin rannikkoa luodetta kohti. Siitä kohtaa, missä meriyhteys oli lyhin, he kääntyivät länteen ja tulivat Baffininsaarelle, jonka koillisrannalla sijaitsi Helluland. Täältä koillistuulet ja Labradorinvirta kuljettivat aluksia pitkin Labradorin rannikkoa etelään päin."

Maantieteen ja saagojen palapeliä

"Saagojen mukaan Torfinn Karselvnesilta kului Hellulandista noin viisi vuorokautta matkaan metsäiselle rannalle. Tätä paikkaa hän sanoi Marklandiksi. Kahden päivän purjehdus täältä pit-

kin rannikkoa toi Torfinnin hiekkarannalle (Furdustranderna), jonka paikan Tanner pystyi osoittamaan kartallaan."

Tanner pystyi täältä hiekkarannalta seuraamaan saagan mukaan edelleen Leif Eirikssonin purjehdusta myötätuulessa ja merivirran avustamana. Kahden vuorokauden vesimatkan jälkeen löytyi maata. Kyseessä oli saari, joka sijaitsi suuremman maa-alueen edustalla.

"Tanner päätteli, että kyseessä oleva saari oli Belle Isle. Saaren jälkeen Leif purjehti saaren ja niemen (Cape Bauld) välillä ja jatkoi kohti länttä, mutta juuttui laskuvuoden aikaan rantaan."

Saagan mukaan miehistö halusi juuri tässä innolla maihin. "Paikka oli houkutteleva. Lohta sai paljon ja ympärillä olivat laajat laidunmaat. Leif päätti talvehtia paikalla, ja samalla luotiin perustaa pysyville asutukselle. Näin Tannerin mukana oli tullut Vinlandiin, Newfoundlandin pohjoisimpaan kärkeen."

Tannerin mukaan nimellä Vinland ei ole mitään tekemistä viinin tai sen viljelyn kanssa. Siksi on väärin puhua "Viinimaasta", kuten amerikkalaiset ja saksalaiset tekevät. Nimen harhauttamana monet olivat etsineet Vinlandia paljon etelämpää.

Muinaisnorjassa sana *vin* (lyhyt i) tarkoitti niittyä, laidunta, ruohomattoa, kuten ruotsalainen kielentutkija Sven Söderberg jo 1898 huomautti. Asia oli monelta unohtunut.

"Väinö Tanner toi Vinland-ongelmaan vähimman oman tieteellisen panoksensa liittämällä ratkaisun luonnonmaantieteellisiin perusteita", professori Rikkinen sanoo.

Kun norjalaiset viikinkiajan tutkijat Helge Ingstad — joka oli Tannerin kanssa yhteistyössä jo 1930-luvun retkikuntien aikoihin — ja Anne Stine vuonna 1960 löysivät Newfoundlandista toistaiseksi ainoan pohjoisamerikkalaisen viikinkikylän, se sijaitsi seudulla, missä Tanner päätteli Vinlandin olleen.

Jatulintarhoista kadonneisiin presidentteihin

Fennoscandia Archaeologica VIII (toim. J.-P. Taavitsainen), 84 s., Suomen Arkeologinen Seura (Helsinki) 1991. Myynti: Tiedekirja (Helsinki).

Suomen korkeakouluissa ja niiden liepeillä ilmestyy useita satoja ulkoisesti vaatimattomia, mutta tieteellisesti anniltaan tärkeitä ja kansainvälisesti tunnettuja vuosikirjasarjoja, joita kirjoitetaan ja toimitetaan palkkioita ja joiden käännös- ja painotyön kustantaminen on jatkuvasti vakaalaudalla.

Tallgrenin ESA

Suomen kansainvälisesti kuuluisin arkeologi Arne Mikael Tallgren (s. 1885 k. 1945; professorina Tartossa 1920–1923 ja Helsingissä 1923–1945) suoritti uranuurtaneen elämäntyönsä idässä Venäjän ja Siperian alueiden esihistorian parissa. Ensimmäinen maailmansota ja Venäjän vallankumous katkaisi tälle alueelle kohdistuneen läntisen tutkimustyön.

Tallgrenin perusti vuonna 1927 yhä merkittävän, itäisen alueen tutkijoiden työn tuloksia esitelleen ranskan, saksan ja englannin kielisen teossarjan, Eurasia Septentrionalis Antiqua (Pohjoisen Euraasian esihistoria; ESA). Sarjassa ehti ilmestyä ennen toista maailmansotaa 12 osaa, ja viimeinen eli täydennyysosa toimitettiin yhdeksän vuotta Tallgrenin kuoleman jälkeen vuonna 1954.

Taavitsaisen FA

Vuonna 1982 Museoviraston (Kansallismuseo) esihistorian toimiston tutkija, arkeologi *Jussi-Pekka Taavitsainen* perusti Tallgrenin hengessä uuden arkeologisen sarjan, *Fennoscandia Antiqua* (FA). Sarjan tarkoituksella esitellä englanniksi ja saksaksi Fennoskandian ja lähialueiden, niin lännen kuin idän, arkeologisia tutkimuksia.

Sarjan julkaisemisen käyttöä mahdollistamiseksi museovirastossa Suomen arkeologinen seura otti sarjan har-

teilleen, mutta uudella nimellä *Fennoscandia Archaeologia*; Taavitsainen jatkoi toimittajana. Ensimmäinen nide ilmestyi vuonna 1984 ja sen jälkeen teoksia on ilmestynyt vuosittain; numero VIII/1991 on juuri ilmestynyt.

FA:n artikkelit ovat tutuutaneet alkuperäistä linjaa. Artikkeleissa on käsitelty sarjan nimen mukaisesti Fennoskandian alueen esihistoriaa, mutta myös historiallista aikaa sekä kaukaisempia alueita koskevia artikkeleita on saatu julkaistavaksi. Vuosittainen ilmestyminen on mahdollistanut myös aiempien artikkelien kommentoinnin, kansainvälisen keskustelun.

Tämän vuoden numerossa on kolme varsinasta artikkelia, kolme arkeologian teoriaa koskevaa keskusteluartikkelia ja kaksi lyhyttä uutisartikkelia. Varsinaiset artikkelit käsittelevät Suomen ja Ruotsin rautakauden pysyvän maanviljelysatuksen synnyn ja leviämisen eräitä edellytyksiä (tämä artikkeli koskee erityisesti Keski-Suomea); Barentsin meren tienoon merellisiä esihistoriallisia kulttuureita; rautakautisen permillaisten pronssikorujen "kopiointia" Suomessa vahafiligranivalanalla ja Pohjois-Norjan rannikon kivilabyrinttejä eli nk. jatulintarhoja.

Lyhyiden uutisartikkelien aiheina on Ristiinan Astuvansalmen kalliomaalauksen edustalta järviarkeologisissa kaivauksissa kesinä 1990–1991 löytyneet kaksi ihmiskasvoista meripihkariipusta ja terrorin arkeologia.

Terrorin arkeologiaa

Arkeologian keinoin voidaan tutkia myös historiallista aikaa; tunnettuja tutkimusalueita ovat esim. keskiajan arkeologia ja pääasiassa hylkyjä tutkiva meri- ja järviarkeologia. Viimeisin tutkimusalueen valtaus on karmea. Glasnostin jälkeen erityisesti valkovenäläiset ja virrolaiset arkeologit ovat osallistuneet kaivaustutkimuksiin Stalinin terrorin miljoonien ihmisuhrien kohtalon selvit-

tämiseen. FA:ssa tästä aiheesta valottaa virolainen arkeologi *Vello Lougas*, joka kertoo seitsemästä eri puolitaa Valko-Venäjää ja Baltiaa löydetystä ja tutkimuksen piirissä olevasta joukkohautapaikasta, mm. Bykhovnasta lähellä Kieviä, jossa surmattiin 2 mlj. ihmistä.

Lougas kertoo lisäksi erityisesti yhdestä tietyistä haudasta. Hänen vuosina 1989–90 johtamansa retkikunnan päämääränä oli nimittäin etsiä Viron vuonna 1940 vangittuja ja vankeudessa vuonna 1956 kuollut presidentti Konstantin Päts.

Monien vaiheiden jälkeen Pätsin maalliset jäännökset löytyivät kaivauksissa kesällä 1990 läheltä Moskovaa, Tveristä, KGB:n hallitsemien Burashevon sairaalan "hautausmaan" laidalta. Lopullisen varmistuksen muistomerkittömän haudan vainajan henkilöllisyydestä antavat retkikunnan liettualaiset, luurankotutkimuksiin erikoistuneet antropologit. Tutkimusretkikunta vei Pätsin jäännökset Tallinaan, jossa hänet haudattiin presidentin arvon mukaisesti uudelleen lokuussa 1990.

JANNE VILKUNA

Rautakautinen solki löytyi Enontekiöltä

Helsingin Sanomat

20.1.92

Koru täydentää arkeologista palapeliä

Rovaniemi

Helsingin Sanomat

Riitta Liikkanen

Luoteis-Lapista on tehty arvokas arkeologinen löytö.

Enontekiön Ketomellassa telttaillut muotiloija **Veikko Kaminen** poimi neljä keski sitten maasta rautakautisen pronssisoljen. Aavistamatta löytönsä aiunkertaisuutta hän lahjoitti sen matkamuistoksi vaimolleen.

Löydön esihistoriallisuus paljastui, kun kaksi Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen tutkijaa sai sattumalta tiedon siitä. Nyt solkea tutkitaan, analysoidaan, mittaillaan ja esitellään. Se on 6,3 senttimetrin korkuinen niin sanottu hattusolki, joka on valmistettu jostakin pronssioksesta. Hattusoljesta puhutaan siksi, että solki muistuttaa pientä lierihattua. Siinä on leimakoristeita. Lisäksi se on varustettu kiinnityssoljella ja pienellä ripustuslenkillä, josta on kenties riippunut jokin koruun kuulunut.

Jokainen solki tukee tutkimusta

Erilaisia hattusolkiä tunnetaan kaikkiaan kolmisenkymmentä. Muutamat hopeiset kuuluvat nuoremman rautakauden aarteisiin, mutta useimmat tunnetuista löydöistä on valmistettu pronssista. Solkia on löydetty mm. hämäläisistä 1000-luvun haudoista sekä Pohjois-Norjasta, Tromsin ja Finnmarkin alueilta. Pohjois-Ruotsistakin niitä tunnetaan, sen sijaan Karjalasta, Gotlannista tai Keski-Ruotsista vain yksittäisinä löytöinä.

Ketomellan solki ei ole ainutlaatuisen, mutta se täydentää arkeologista tietämystä.

Arkeologinen tutkimus on kuin palapeliä. Luoteis-Lapin pala on puuttunut tähän saakka, tutkija **Marja Mustakallio-Jussila** selittää.

Solki on myös ehyt ja kaunis, jopa niin sorea, että läppäisiä pelottaa, mitä sille tapahtuu muinaismuistolain edellyttämällä Helsingin-kierroksella: saadaan-ko solkea enää takaisin Lappiin, niin kuin sen löytäjät ja Lapin maakuntamuseo toivovat?

Kansallismuseossa on monta esinettä, jotka tavallaan kuuluisivat maakuntiin. Jos museovirasto päättää, että solki kuuluu Kansallismuseoon, saa Lappi ainakin jäljennyksen — ja löytäjät jakkamattoman kunnian.

Tuontitavaraa Sisä-Suomesta

Solki kertoo omasta ajastaan. Sitä ei ole valmistettu Lapissa, vaan se lienee tuontitavaraa Sisä-Suomesta, nuoremman rautakauden kylästä, jossa on asuttu kiinteästi ja jonka asukkaat ovat ostaneet pohjoisesta turkista.

Solki on saattanut olla maksu saamelaisen pyytämistä nahoista. Se on voinut pudota maahan tai sitten se on jätetty siihen jostain muusta syystä: sitä ei ole haudattu muiden esineiden mukana, sillä se löytyi maan pinnalta, kuvien lehtien seasta, evätkä paikalla suoritettui esintunnakään ole paljastaneet mitään runta. Löytöpaikka, **Onnasjoen rautatorni**, lienee ollut suosittu leiripaikka myös rauta-ajalla.

Mustakallio-Jussilan mukaan luonnossa liukkaaja voi hyvinkin löytää lisää samanlaisia solkia.

M U I N A I S T U T K I J A

Suomen Arkeologisen seuran tiedotuslehti

3/ 1992

Toimitus:

Ulla Lähdesmäki, Turun yliopisto, Arkeologian osasto, Henrikinkatu 2, 20500 Turku.

Maija Tusa, Saarenkatu 6-8 A 9, 00550 Helsinki

Lauri Pohjakallio, vastaava toimittaja, Lounais-Hämeen museo, Wahreninkatu 12, 30100 Forssa. Puh. 916-55998.

*

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 120 kpl.
ISSN 0781-6790 Turun yliopiston offsetmonistamo.

Kansikuva: Timo Kuokkanen 1992

FENNOSCANDIA ARCHAEOLOGICA

	Ovh.	Jäsenhinta
FA I	24,-	18,-
FA II	30,-	22,50
FA III	40,-	34,-
FA IV	56,-	42,-
FA V	76,-	57,-
FA VI	68,-	51,-
FA VII	68,-	51,-
FA VIII	68,-	51,-
FAC	40,-	30,-

Seuran julkaisuja ei ole tarkoitettu myyntivarastoon mätänemään, vaan kulumaan käytössä! Ei ole hinnoilla pilattu. Osta omasi pois.

Jäsenhankinnat kätevimmin Anne Vikkulalta, os. Helsingin yliopiston arkeologian laitos, Meritullinkatu 1 A 4, 00170 Helsinki; Eeva-Liisa Schultzilta, os museovirasto PL 913, 00101 Helsinki tai Kristiina Korkeakoski-Väisäselältä os. Turun yliopisto, Arkeologian osasto, Henrikin-
katu 2, 20500 Turku.

SEURAN JULKAISUJA MYY TIEDEKIRJA, OS. KIRKKOKATU 14,
00170 HELSINKI, PUH. 90-635 177